Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 65 (11563) | 1981 чылдың март 18, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

И. Л. Брежневтиң К. Фомвихан-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улус-чу революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ЛУРП-ниң делегациязының баштыңы К. Фомвихан-биле беседазы болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары албан-дужаалга база катап соңгутканы-биле Л. Брежневке лаос коммунистерниң, бүгү лаос улустуң өмүнээзинден К. Фомвихан чүректиң ханызындан байыр чедирген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүгү делегейге шылгараңгай ужур-дузалыын ол онзалап демделгээш, съездиге хүлээп алдынган туңнелдер болгаш чүүлдер марксисчи-ленинчи теорияның болгаш революстуг практиканың улам ыңайгы хевгүлдези болуп турарын айыткан. Съездиге Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде тайылбырлаттынган СЭКП-ниң даштыкы политиктиг программазынга ЛУРП бүрүн каттыжып, ону деткип турарын К. Фомвихан медеглээн. Социализмниң үндезинниерин тургузарының база Лаостуң национал хамаарышпас чоруун болгаш бот-эргезин камгалаарының хөрээнге дэштиг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге ханы өөрүп четтирген бис деп, ол чугаалаан.

Байыр чедиргени дээш Л. И. Брежнев өөрүп четтиргенин илергейлээш, ак-ы-дуң ма лаос улустуң ажыл-херектери коммунистерге, бүгү совет кижилерге чвон деп чугаалаан. Империализм болгаш пекинчи гегемонизм күштериниң чимзениишкиннеринің түңнелинде Мурнуу-Чөөн Азияда тургустунган амгы дүшкүүрлүг байдалда Совет Эвилели мооң мурнунда-даа ышкаш, Лаостуң талазында быжыы-биле туржуп, ол кавы девискээрниң чурттары-биле чазагай кожа-хелбээ харылзааларны калбартыр талазы-биле оок күжениишкиннерин деткип, Индий-Кыдаттың үш күрүнезиниң делегейнинң ол девискээринге байдалды экижидериче угланган инициативазын деткип турар.

Чаа, социалистиг ниитилелди тургузарының оруунга лаос коммунистер, Лаостуң бүгү ажылчы чоннары чедиишкиннерлиг болзун деп күзээшкинни совет коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң өмүнээзинден Л. И. Брежнев дамчыткан.

Беседа чүректиң ханызындан найыралдың болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эвиниң байдалында эрткен.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

СОРУК КИИРДИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтин партияның XXVI съездизинге кылган Отчёт илеткелин болгаш иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның сорулгаларын бистин Дөн-Терезин көдээ магазинин коллективи изин-биле деткип, таныжып көрдүвүс.

Партия чонның чаагай чоруун бедидеринче доктаамал сагыш салып келген. Ам база он бирги беш чылда ажылчы чонның амыдырал-чуртталгазын экижидеринче кол кичээнгейни салып, аъш-чем программазын ажылдап кылыры чугула дээрзи көрдүнген-дир. Ол ышкаш чонның хереглел базаннарын бүдүрүнин калбартырынче база шынарын экижидеринче кол кичээнгейни уламзаны биске хамаарыжыр.

Чонның материалдыг чаагай байдалы өскени-биле оларның негелдези улгадып турар. Бистең чамдык чугула бараанар чедишпейн турары шынаар.

Бистиң бичин коллектививис ажылчы чонның хереглелдерин долузу-биле хандырар дээш чамдык чүүлдерни кылып турар бис. Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алдывыс. Съезд ажыттынар хүнүнге чедир январь, февраль айларның планын күүсеттивис. Ол бистиң съездиге белээвис. Менээ бир өөрүнчүт чүүл — партияның XXVI съездизи ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде СЭКП кежигүнүнге кандидаттап кирип алдым. Бо бүгүге сорук киргеш, ам партияның XXVI съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам күжениишкиннерлиг ажылдаар мен.

Ч. САРЫГЛАР.
Барыын-Хемчик район.

Март 18 – ажык космосче кижиниң үнгенинден бээр 16 чыл ою

СКАФАНДР КЕТКЕШ, ЧЕРНИ ДОЛГАНДЫР

Чер чоогунуң орбитазынга «Салют-6» станция үш чыл алды ай дургузунда ажылдаан. ол үенин дургузунда ол эртем лабораториязының люктары орбитага үш катап ажыттынган. Чаа хевирнин скафандрларын кеткен Юрий Романенко биле Григорий Гречко. Владимир Ковалёнок биле Александр Иванченков, Владимир Ляхов биле Валерий Рюмин олар ажык космосче үнүп, даштыгаа ажылдап турганнар. Скафаңдр чогаатқан инженерлерге чаа чедиишкиннер соонда байыр чедиргеш-ле журналистер ажык космоска биодугаар үнген Алексей Леонов-тун холуун тударлар.

Он алды чыл мурнунда, 1965 чылдың март 18-те, Алексей Леонов бодунуң баштайгы ужудуушкунун Павел Беляев-биле кады кылган. Ам ол Сыллыс академиязының дагдынык-чыларының бирээзи. Ол — космонавтылар белеткээр төптүн удуртукчуларының бирээзи, «Салют-6»-га ажылдап турган кол-кол экипажтарны белеткээринге боду дорт киржип келген.

— Космоска эң баштай «экижидирип» турган үенер сагыжыкарда ам-даа арткан боор аа?

— Он, он ийи минутаны бүгү назынымда утпас мен— деп, А. Леонов харыылаан. Кораблин каггаш, төнчү чок октаргай делгемнче базым кылыр кижинин дугайында Циолковскиң бижип турган болгай. Баштай ажык черже үне бээрге, чиктии ажок чүве: сактыргага идегелдиг черден бир-ле чиндинейнин турар чүвеже үне бээр ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа люктан бүтүү адырыпкан соонда, сестиннкиин тайлып чидер. Кайнаар-даа «караш» дивес, аңаа-ла бодунуң корабли-биле кожа чоруурун эскерип каап, сагыш оожургаар чүве.

Ажык космосче кижиниң үнгени делегей космонавтиказынга чүнү бергенил? Аңаа ооңдаа нарын ужудуушкуннар үезинде ажыл планын кылырының хостуун чедип алганы деп харылаза частырыг чок. Космосче ужудар бетинде кижи корабль даштынче үнер күзелдиг болур дээрзин Сергей Павлович Королёв чугаалап турган. Чүге дээрге, кижи океанче эжидирер бетинде корабльден андарылгаш сугже кире бээр мен деп черле сезинмес болгай. Бистиң ужутканывыс соонда дөрт чыл эрткенде, «Восход-2»-ден «Союз-5»-че дамчыырда космонавтылар Алексей Елисеев биле Евгений Хрунов олар үргүлүг ынчаар аргыжып турган чүве дег болганнар болгай.

Автономнуг скафандрларны ажыглаарының баштайгы дуржулгазы корабль даштынга нарын ажылдарны кылыр арганы берген дээрзин А. Леонов чугаалаан. Шак ындыг ажылдар кылдынмас болза, космоска шинчилелдериниң бурунгаар депшилгези болдунмас.

«Салют-6» станцияга ажылдаан үш кол экспедициянын ажылдарының үезинде ол арга калбаа-биле ажыглаттынып келген. Тудуштурулга белдирин Георгий Гречко ажык космоска 88 минута дургузунда хайгаарап келген. Александр Иванченков ийи шак ажыг үе дургузунда ажык космоска материалдар чыып турган. Валерий Рюминниң үнүүшкүнү практиктиг ажыл-чорудулгага чугулазын балыткаан. Кажан 175 хонуктуг экспедиция дооступ турда, радиотелескоптун антенназы станциянын конструкциязынга тутчу берген. Валерий даажаар унгеш, ону тергини эки чайлаткан. Дедир кел чыда ол илюминаторнуң шилин даштындан аштааш, октаргай доозунуң базын чыып эккелген. База-ла ажыктыг үүле буткен.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫҢ УРАН АРГАЗЫ

Совет кижилер СЭКП-ниң XXVI съездизинин сагыш сеткилди хайныктырып келир уттундурбас шиитпирлери-биле чурттап база ажылдап турар. Съезд экономиктиг болгаш сонгал чаартылгаларның аажок улуг хемчээлдиг планнарын айтып тодаратқан, оларны боттандырары бистин ниитилелливистиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан улам көвүдедир, чонның чаагай байдалын улам бедидер арганы бээр.

Чаа-чаа бедиктерни чедип алыры коллектив бүрүзүнден, ажылдакчы бүрүзүнден күштерни болгаш энергияны бүрүн бээрни негеп турар. Төпке-даа база чер-черлерге-даа, улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга, бүгү кезектеринге салдынган сорулгаларны улам хандыр билген, ажыглаттынмаан арганы эң эки илередип тыпкан турар ужурлуг дээрзин съездиге демделээн.

Партияның салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарының кол факторларының бирээзи—партийжи удуртулганың стилян болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдары болур. Маңаа хамыктың мурнунда комитеттерниң болгаш организацияларның ажылының шынарын экижидерининң эргежок чугулазы кол үүл кылдыр салдынып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинге өш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «Партияның область азы район организациязының ажылының түңнелдери хөй база аажок янзы-бүрү түңнелдерден тургустунар болбайн аан. Ынчалза-даа черле ынчаш, маңаа күжениишкиннигг болгаш биллдиг партийжи удуртулга шиитпирлиг ужурдузалыг. Бир эвес партия организациязы бүрүзү бодунуң участогунга бүгү курлавырларны ажыглап, бүгү чүүлдерге болуур-чогуур чурумну тургузуп алыр болза, бүгү чурттуң ажыл-херээ улам бурунгаарлаар апаар».

Амгы үеде эртип турар партия активинин хуралдарынга СЭКП-ниң XXVI съездизинин түңнелдерин болгаш оон шиитпирлерни боттандырар талазы-биле сорулгаларны чугаалажып турар. Партийжи удуртулганың стилининг база арга-методунуң дугайында айтырыг коммунистерниң кичээнгейнинің төвүнде тургустунуп турар. Калбак санал-оналдар солчулгазы, чедип алдынган чүүлдерни шүгүмүлекчи ёзу-биле көрүп турары организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулганы съездиниң негелделериниге дүүштүр бүгү талалыг анализтеп көөр арганы берип турар. Бодавыже, маңаа ниити кыйгырыглар болгаш бот-отчёттар эвес, а айыттынган планнарны чугаажок боттандырарын хандырар талазы-биле бодап кылган хемчеглер, саналдар херек апаар.

Эң калбак массаларның мурнуку одуруунда партия эге организацияларының ажылдап турар. Партия комитеттерин эге звеноларже кичээнгейни угландырып, оларның дайынчы арга-шинээзининг дугайында сагыш салып турар черлерде, түңнелдер көскү бооп турар. Партияның Москва, Ленинград, Минск хооркомнарының практиказы аңаа чижек болур. Олар актив өөредилгезинин калбак системазын тургускан. Эң эки парторганизацияларның ажылының дуржулгазын өөренирп — оң үндезинн бооп турар. Административнын ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияларның ажылын идепкейжиткен. Партия комитеттери бюро хуралдарынга, пленумнарга эге организацияларның отчёттарын үе-үеде дыннап турар. Хожудап турар коллективтерге тодаргай дуза көргүзер талазы-биле хемчеглерни шалыпкын ап турар.

Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер шиитпирлээр, кылыр. Тургузулганың чаа үе-чадазы кадрларны шилип алырынга, таарыштыр тургузарынга болгаш кижизидеринге улам бедик негелдени тургузуп турар. Мында чугаа болза күүсекчи байдалды, сагылга-чурумнуг чорукту улуг эчис сорулгаларже, четпестерге эптеш чок болурунче, оларны дүрген чайладырынга белениңче чүткүл-биле дидим инициативалыг болгаш негелделиг, практиктиг болгаш ажыл-херекчи чорукту тудуш холбашкак кылдыр дүүштүрген стильди ажылдап кылыр дутайында чугаа чоруп турар. Ол шынарлар шудургу өөредилгенинг чорудулгазынга, хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-чорудулгазынга хевирлеттинип кижизиттинер болгаш хөгжүүр. Шиитпирлээр сорулгаларның хемчээлининг өскени база нарыны даандырган ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидеринин, партийжи амыдыралдың нормаларын болгаш принциптерин хажыдар чоруктарны шыңгыы сайгарып көөрүнүң эргежок чугулазын негеп турар. Депшидер кадрларны бүзүрелдиг курлавырларын тургузары чугула сорулга болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Кадрлардан негелдени бедидеринин, бүгү звеноларга сагылга-чурумну быжыглаарының дээштиг чепсээ—хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезининң хыналдазы болур. Ынчалзажок чамдык ажылдакчылар удуртулганың уран аргазының ол эң чугула чүүлү болза кандыг-даа айтырыгның талазы-биле эмге-хаяажок директивалыг айтыышкыннар үндүрериндө, аңаа хөй шак-ле чарыгдаарында эвес дээрзин ам-даа шиигээдип албааннар. Шиитпирни хүлээп алгаш, ону чогуур хуусаазында хажык чокка күүседир херек. Контрольдуң утказы — сос биле ажыл-херектиң чаңгыс аай болурун хандырарында. Ынчангаш контрольду үстүнден болгаш адаандан хары угда, доктаамал база шалыпкын боттандырганда ынчан ол дээштиг болур.

Чер-черде байдалды хандыр билип алыр төлээде, кижилер-биле харылзааны улам калбартыры, партияның ажыл-амыдыралының дугайын бүгү ажыл-ишчилерге информастаарын экижидери эргежок чугула. Шуут-ла оларның боттары-биле чугаалажыры, оларның ажыл-херекчи сүмелери хөй чүүлдерни бээр. Партияның масса-биле харылзааларынга ажылчы чонларның чагаалары болгаш саналдары амыдыралчы судалдег аажок улуг ужур-дузалыг. Чер-черден келген медээлерни, хамаатыларның дилеглерин болгаш негелделерин эвилең-ээлдек кичээнгейлиг көөрүп партийжи ажылдакчы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү чонның мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр херек.

Удуртулганың арга-методтарын сайзырангайжыдарынга шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел боттуг рольду ойнаар. Ажыл-херекти экижидеринин шылгаттынган ол арга-методу сөөлгү чылдарда улам ынай хөгжээн. Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын кичээнгейлиг сайгарып көрүп турар апарган, оларны боттандырар дээш контроль күштелген. Ынчалзажок ажылдакчыларның талазындан шүгүмчүлелден чайлап, камгаланырын оралдажыр таварылгалар ам-даа бар. Шүгүмчүлелди шуут-ла дорту-биле кызып-кыяр таварылгалар дугайын «Правданың» номчукчулары дыннадып турар. Ол фактылар сагышсыралды болдурбас аргажок. Ылангыя чамдык черлерде парлалга ажылдакчыларын кызып-кыярын ораладжыр, шүгүмчүлелдиг чүүлдери дээш оларны бүрүү шавар болгаш харын-даа истээр, хынаар чоруктар бар. Ындыг чоруктар-биле эптежип болбас. Шүгүмчүлел кызыкчыларынга кандыг-даа амдажыдылга турбас — деп, партияның болгаш күрүнеңиң дүрүмүнүң негелдези ындыг.

Удуртулганың стили болгаш арга-методу бүгү партияга, бүгү улуска чугула айтырыг болур дээрзин съездиге демделээн. Ол дугайын медереп билири, хүн бүрү база бүгү чүүлдерге ленинчи норма-чижекти удуртулга болдурары — кандыг-даа партийжи ажылдакчының дорт хүлээлгези болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ.)

ДАГЖЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дыка хөй цехтери болгаш адырлары СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаатқан шалыпчы ээлчегге эрес-шудургу, үре-түңнелдиг ажылдааннар. Чижээ, даг-дүгү арыглар фабриканың коллективи бо чылдың февраль планын чедиишкинниг күүсеткен. Коллектив 8000 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар планныг тургаш, ону 8070 тонна чедирген.

Планы ажыр күүседиринге бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглар цех улуг улуг-хуузун киирген. Ында февраль даалгазындан ажыр 95 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаан. Кылын-оол Монгуштун № 1 ээлчээ бедик бүдүүлге көргүзүглерин чедип алгаш, өске ээлчелерден шылгараан. Валентина Ипатованың № 5 ээлчээ пландан ажыр 17,4 тонна продукция берген. А. Адамның № 3 ээлчээ база 9,5 тонна даг-дүгүн пландан ажыр арыглаан. Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цех ниитизи-биле февраль айда 4000 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар планын 4070 тонна кылдыр күүсеткен.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи февраль планын 100 хуу күүсеткен. Ында бүдүүлгенин хоочуну, комсомол Даш-Монге Ондарның № 1 ээлчээнин көргүзүү өскелерден бедик: ол 876 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар тургаш, ону 920,3 тонна чедирген. А. Лузяниниң № 5 ээлчээнин коллективи 916,4 тонналы арыглаан, февраль даалгазындан 33,4 тонна ажырган. Ш. Күжүгеттиң № 4 ээлчээ база пландан ажыр 4,3 тонна даг-дүгү берген.

Сөөлгү үеде фабриканың руда үүрмектеп-сорттаар комплекизининг ажылы экижээн. Ол февральда руда үүрмектеп-сорттаар планын 8 мун тоннага ажыр күүсеткен. Ында В. Обединаның № 1, Н. Теплыхтиң № 4, А. Седиптиң № 3 ээлчегериниң коллективтери өскелерден эки ажылдаан. Оларның пландан ажыр үүрмектеп-сорттаан рудазы 2100 тонна ашкан.

* * *

Даг-дүгү руднигиниң коллективи он бирги беш чылдың бирги чылынга пландан ажыр 100 мун тонна даг массазы казар хүлээлге алган.

Ол база-ла чедиишкинниг күүсеттиниң турар. Дагжылар январьның будүүлге планын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаатқан социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

Олар февральда улам бедик темпилиг ажылдаан. Ылангыя партия съездизинин ажылының хүнеринде олар улуг чедиишкинниг болган. Эзлчег, бригада бүрүзү шалыпчы ёзу-биле ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алган. Ажылга демниг, кызымак чорук дагжыларга февраль даалгазын түгле күүседир эвес, харын ажыраар арганы берген.

Эрткен айда олар 1 миллион 40 мун тонна даг массазын казар планын 1 миллион 64 мун тонна чедирген. Ында планга немей 20,5 мун тонна даг массазы берген. О. Ч. Ховалыг удурткан № 3 ээлчег социалистиг чарышта мурнап турар.

Дагжыларның ажылы чер өрүмнээр бригадаларның ажылындан дыка хамаарыжыр. Чер өрүмнээр станоктар бригадалары шупту февральда бедик бүдүүрүкүлүг ажылдаан. Олар эрткен ийи айларда пландан ажыр 690 погон метр черни өрүмнээн. Ында К. Ч. Ооржак, А. Д. Шалымов, Ю. М. Брюхачёв удурткан чер өрүмнээр станоктарның бригадалары социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн. Олар февраль планын 120-129 хуу күүсеткен.

Ол коллективтерниң эрткен ийи айларда көргүзүглери база бедик. Чижээ, А. Д. Шалымовтуң бригадазы январь, февраль айларда 6580 погон метр чер өрүмнээш, планын 140 хуу күүсеткен.

М. ООРЖАК.

700 РУБЛЬДИ ШИЛЧИДЕР

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызылда автобаазазының коллективи партияның XXVI съездизининг шиитпирлеринге сорук киргеш, тус-тус бригадалар ажылчыннар оргузунда социалистиг чарышты улам калбарткан. Ук коллективтиң ажыл-ишчилери февральда алган хүлээгезин 115 хуу күүсеткен.

Автобаазаның ажыл-ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга аддар болдурган коммунистиг субботникти апрель 18-те эртгирер дугайында Москваның мурнакчы будүүлге коллективтериниң эгелээшкинин изин-биле деткивишаан, ол хүн бир дем-биле күш-ажылчы байырлалче үнерин шиитпирлээнинер.

«Кызыл суббота» хүнүнде коллективтиң ажыл-ишчилери чаагайжыдылга, септелге ажылдарынга болгаш тудуг материалдары сөөртүр ажылдарга хаара туттунар. Ниитизи-биле 1900 тонна чүктү сөөртүр болгаш 45 тонна-километрни ажылдап кылыры көрдүнген.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде 700 рубльди беш чылдың фондузунче олар шилчидерлер.

М. ОНДАР.

ЭРЗИН

СЭКП Эрзин райкомунун, райкүүскомнун хуралдаар залынга ол хүн райониун партия, профэвилел болгаш комсомол активи чыылган. СЭКП-ниң XXVI съездизинин ажылының, маңаа хамаарыштыр республиканың болгаш районнуң мурнунда туруп турар сорулгалар дугайында СЭКП обкомунун бюрэ кежигүнү, республиканың улус-чу контроль Комитединин даргазы М. К. Шыырап чүве чугаалап, чедиишкиннерге болгаш четпестерге доктааган.

Мында хөй ооллаашкынны бо хүннерде адакталып эгелээн. Районда ниитизи-биле төрүүр 41 мун чыгам хой бар. Бо хүнге чедир 33 мун 671 баш хой төрээн. Оон 33 мун 709 баш хураган онча-менди камгалап алдынган. Тус-тус ажыл-агыйларны алгаш көөрге, бо эвелгиг чугула кампания талазы-биле «Чаа оруу» совхоз өскелерден мурнаан. Ылангыя совхозтуң 4 дугаар хойжу бригадазы (бригадири С. Байыр-оол) эки ажылдап, төрээн 100 хойга онааштыр эң хөй хураганы алган. Хойжулардан Алдар орденинин үшкү чергезининг эдилекчизи А. Сезилбаа, район Соведининг депутады Д. Дамчай, М. Соян, М. Чамзын-оол олар амдыызында 100 хойга онааштыр 100-тен 107 чедир чаш төлүү камгалап алган бооп турар. Коданнарда хой ооллаашкыны уламчылавышаан.

* * *

Районнуң чурттагга коммунал ажыл-агый будүүлге эргелеп (начальнигги М. Балдан) районда база бар эки ажылдыг диртккен албан организациялардың бирээзи. Бо 1981 чылдың эрткен ийи айларында эргелеп чонга 3 мун 106 рубль түңге явзы-бүрү ачы-дузаны чедирген. Ам квартал планы база күүсеттинериниң кырында келген. Планныг онаалдаларны күүселдезин улам бөөрдеткен, онаашкан ажыл-ижибиле өскелерге үргүлүүнүң үлегер-чижек бооп келген улус, бичe ажылдакчыларның кайызын ол дээр. Оларга чамгыс черге ам таптыг-ла 22 чылдарның дургузунда үзүктел чок ажыллап келген чунар-бажың ажылчыны Норувел Магвалээна Кыргыс, «Күш-ажылдың хоочуну» медалльдың эдилекчизи, гостинница эргелекчизи Зоя Никифоровна Ламажаа, комсомолчу ажылчын Норжукмаа Миниэз болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

* * *

Коммунист С. Зайцевке удурткан септелге-тудуг участоту ындыг улуг эвес коллектив. Ындыг болзажок, оларның кылып будүүрүп турар ажыл-ижи көскү. Эрткен онгу беш чылдың төөүзүнде 1 миллион ажыг рубль өртектиг район эмиелгезин олар бүрүн холдан үндүрүп, ажылгалга киирген. Участок бо 11-ги беш чылды база багай эвес эгелеп, удаалараа күш-ажылчы тиилелгелерни чедип ап турар. Шак ынчаар январь, февраль айларның планныг онаалдаларының күүселдези 100 хуудан ыраакта ашкан. Коллективте калбарган социалистиг чарыштың Эрзин көдээ Советининг депутазы тудугжу С. Ензактың удурткан бригадазы баштаан. Бригада февраль айның тудуг ажылдарын СЭКП-ниң XXVI съездизининг будүүзүнде бүрүн күүсеткен.

С. МОНГАЛ.

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында мурнакчыларның бирээзинге инек кадарчызы К. О. Ховалыг хамаарыжыр. Мурнакчы ишчининг будүүлгечи көргүзүглерин чыл санында бедип турар. К. О. Ховалыг эрткен чылдың планныг онаалдазый хуусаа бетинде күүсеткеш, чаа беш чылдың баштайгы айларының онаалдазын чедиишкинниг күүседип, бир башка онааштыр ортумаа-биле 700 грамм немелде денэи алыр хүлээлгезин ажырып, 720 граммны алган.

ЧУРУКТА: сүт-бараан фермазының мурнакчызы К. О. ХОВАЛЫГ.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

КҮЖЕНИИШКИННИ УЛАМ УЛГАТТЫРГАН

Республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының хойжуларының кыйгырыы-биле Өвүрнүн «Коммунизмче орук» совхозунуң хойжуларының арзызынга «Хойдан-на — хураган дээш!» деп лозунгуг чарыш калбарган. Малчын бүрүзү-ле хойдан төрүттүнген хураганны менди доруктурарынче чүткүл турар.

Ажыл-агыйның мурнакчы хойжуларының бирээзи Күр-Базыр Монгушевич Кызыл-оол ам он ажыг чыл хой кадарып турар. Ол онгу беш чылда ортумаа-биле 100 хойга онааштыр 109 хураганны камгалап алгаш, Өвүр районга мурнакчыларның одуруунга киргет. Күр-Базыр Монгушевич он бирги беш чылдың баштайгы чылын база бүгай эвес эгелээн. Партияның XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, багай эвес түңнелди чедип алган. Ооң коданында 320 баш төрүүр хой бар. Төрээн 210 хойнуң хураганы шуптузу менди алдынган. Мурнакчы малчын партий съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бодунуң күжениишкиннин улам улгаттырган.

М. КАРА-ООЛ.

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

«Шамбалыг» совхозтун хойжулары бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганны менди доруктурарын, хойдан-на 2,6 кг дүктү алырын хүлээнген. Бедиткен хүлээлгезин күүседир, сөөлээн сөзүүге ээ болур дээш Шамбалыгның хойжулары съезд мурнунуң чырыынга идепкейлиг киржип, эрес, шудургу ажылдаан.

Ам хойжуларның ажылының баштайгы түңнелин үндүрүп болур. Коммунист Монгуш Семис-оолдуң коданында 443 хой ооллаан. Ында хойнуң төрүүрү доозулган. Хураганнар шупту менди, дөтпелер кылдыр өзе берген. Ол ышкаш Василий Хүндүүжүкте 270 хойнуң, Монгуш Чаш-оолда 352 хойнуң төрүттүнген хураганнары база бүрүн камгалап алдынган.

Кыштың доостуру ам-даа элек, бергелер таварыжыр апаар. Ынчангаш мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозар дээш совхозтун хойжулары күжениишкинин кошкатпайн, болдунар бүгү чүүлдерни кылып турарлар. Партияның чоокта чаа болуп эрткен улуг шуулганы малчыннарнуң улам-на эрес соруктуг ажыдаарынче хей-зат киирген. Оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле олар хол кошкатпайн ажылдап турар.

Х. ОНДАР,
«Шамбалыг» совхозта хой учётчиги.

ОЛАРНЫ МАКТАП ТУРАР

«Кызыл тук» совхозтуң хойжузу Ооржак Биче-оолдуң кыштаа Хачы-Баарында турар. Коданда 300 ажыг төрүүр хой хүр кыштаан. Ам 278 хой ооллаан, хураганнары четче доругуп турар. Бо малчын хой бүрүзүнден-не хураганны менди доруктурар сорулганы салган ажылдап турар. Оон хүлээлгези күүсеттинер дээрзинге бүзүреп болур. Ооржак Биче-оол ам безин 100-ке онааштыр 90 хураганны менди камгалап алган.

Сагды-Бажында хойжу Донду Куу-Салдың көргүзүү базазында бедик. Оон 355 хоюнуң 310-у ооллапкан, ынча хураган менди. Ол болза 100 башка онааштыр 87 хураган болуп турар.

Бо үстүнде адаттынган ийи хойжуну совхозтуң ишчилери мактап турар. Съезд мурнунуң калбарган чарыжынга олар кежээ, кызымак күш-ажылыбиле бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның кыштаглаашкынында мал чеми ам-даа четчири-биле бар. Чемни хумагалыг чарыгдап, оларны чөп ажыттап турар.

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

Национально-краеведческий отдел

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

ООҢ АЖЫКТЫЫ

«Бай-Тал» совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге он кезек черде тургустунган. Ында 235 кижи, оон иштинде 97 коммунист, 67 комсомолчу хаара туттунган.

Малчыннар ортузунда тургустунган өөредилгелерни чугулалап, оон ажыктыг, түнелдиг болурунче кичээнгейни салып келген бис. Бо өөредилге чылында малчыннар ортузунга «Будуруглениң ажыктыын бедидериниң мурнакчы дуржулгазы» деп курсту беш кезек черде организастаан. Өөредилгениң сорулгазы болза мурнакчы арга-дуржулганы өөренир, экономиктиг билиглер-биле дыннакчыларны чепсегларын болур. Ында дуржулгалыг пропагандистерни партком бижыглаан. Кичээлдер айда ийи катап доктаамал эртип турар.

Кичээлдериң шынарын өөренип көөр, малчыннарга культурлуг дыштанылганы организастаар талазы-биле айнын соолгу кичээлин таварыштыр комплекстиг үнүшкүннерни чорудуп турарны чанчыл апарган. Ол хүн агитбригаданың концертин, кинону көөр, лекция, беселаны дыннаар, автолавка малчыннарга садыын кылыр. Малчыннарның өөредилгезинче чүгле партком кичээнгей салып турар эвес, а оларда партия эге организациялары, бригадалар база идепкейлиг киржип турар. Кичээлдерге малчыннарның барык хөй нурузу доктаамал кээп өөренип турар.

Айда эртип турар ийи кичээлдиң бирээзинде өг-бүленин эр малчыннары, а ийигизинге хереэжен улус өөренир кылдыр тургускан бис. Моон мурнунда чылдарда кичээл болурга-ла эр малчыннар четкилеп көөр, оларга-ла чыл бүрүде өөредилге колдап, хереэжен малчыннар оон чыдып каап турган. Ам мынчаар, ээлчештир өөредилге чорудары ажыктыг, эки түнелдиг болуп турар. Малчыннарның өөредилгезинге чүгле программада айыткан түүлдерден өөредир эвес, а ажыл-херек, амыдырал-чурттарга өг-бүленин культуразы, уругларының кижизидилгээ дээш ышкаш ооске-даа айтырыгларны чугаалажыры партком пропагандистерге сүмелээн, ыңчаар чорудары чанчыл болган.

Ам совхозтуң малчыннарындан 35 кижи I-II класстың малчыннары аттарны чедип алган, 57 кижи «Коммунистиг күш-ажылдың шалынгызы» деп бедик ат дээш демисежип турар. Ол ат дээш совхозтуң ийи хойжу бригадазы база демисежип эгелээн. 1980 чылда совхоз мал бажы өстүрериниң чүзүн аайы-биле планын күүседкен, 11 малчың хууда беш чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажырган. Оларга хойжулар О. Ананды, М. Доос, И. Эрелчин, М. Далай-оол, О. Хаван-оол, сарлык кадарчылары И. Доржу, Д. Бөрзек-оол оларны хамаарыштырып болур.

Совхозтуң ийи хойжу бригадазының 1980 чылда көргүзүү база эки болган. Олар кайызы-даа ниитизи-биле чүс бажы төрүүр хойга онааштыр 80-ден өрү хураганнарны камгалап алганнар. Бо бүгү чедиишкинерни чедип алырынга малчыннар ортузунда организастаан экономиктиг, зооветеринарлыг өөредилгелер дээштиг салдарны чедиргеи.

Оларга эрттирип турар өөредилгелерни пропагандистер Ч. С. Успун-оол биле М. К. Маадыр-оол амыдырал-биле холбап, солуун база утка-шынарлыг кылдыр эрттирип турарлар.

Д. ЧЫДЫМ,
«Бай-Тал» совхозтуң партком секретары.

АЖЫЛЫНЫҢ, БИЛИИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Партиянып XXVI съездизиниң материалдарынга сорук киргеи бүгү совет кижилер, коммунистер улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүннүң хайгыышкынныг байдалында ажылдап, чурттап турарлар.

Оңгу беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседир сорулга-биле СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалынга дүүштүр 1980-81 өөредилге чылында политиктиг болгаш ажылчы оонуң экономиктиг өөредилгезинин шынарын экижидер дээш СЭКП Тес-Хем райкомунуң кылып чоруткан ажылының түнелинде партия чыдыышкынының дыка хөй школаларында өөредилге эки эртип турар. Оон чижээнге Сельхозтехкүркомнуң Самагалтайда каттыжышкыны хамааржыр. Бо бүдүрүлге чери районда мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында партия эге организациязы (секретары В. Д. Шойдак) өөредилгениң эртемге үндезилеттингеи, методиктиг дениелиң бедидер, оон амыдырал-биле сырый холбаалыын чедип алыр сорулга-биле дыннакчыларның ажылыпын, эртем-билиг деңнелиниң, соңуургалыының аайы-биле политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң үш школазын организастаан. Чолаачыларга СЭКП төөгүзү, инженер-техниктиг ажылдакчыларга ажылагый механизмнин сайзырангайжыдары, МТМ ажылдакчыларынга коммунистиг күш-ажылдың школазын организастап, ында теория-биле быжыг чеосегленген, арга-дуржулгалыг, хууда үлегер-чижектиг пропагандистерни киирген. СЭКП төөгүзү өөренир болгүмүнүн пропагандизинде М. Тирчинин, экономиктиг өөредилгени ол талазы-биле тускай дээди эртемниг сельхозкүркомитединин каттыжышкынының эргелекчизи М. Оюнну, инженер В. Кызыл-оолду, Коммунистиг күш-ажылдың школазында МТМ эргелекчизи С. Салчакты быжыглаан. Олар дыннакчыларынга быжыг билигни бээрибиле политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң деңнелил бедидип, оны коллективтиң хүн бүрү амыдыралы-биле холбап турарлар. Өөредилге понедельник санында доктаамал эртип турар.

Политшколаларның дыннакчыларынга амгы үениң байдалдарында бүдүрүлге хемчээлдерининг үлгадып, эртем-техниктиг депшилгенин шапкынчаанының уламыдан ажыл шилгинің шак, минута бүрүзүнүң үнезин улгадып, иштики коруктурумну шынгыы сагыырыын, участок, цех бүрүзүнге доктаамал кадрларны тургузарының эргежок чугулазының, ужурдузазының үлам-на улгатканының дугайында тайылбар ажылын пропагандистер күштелдирип чоруткан.

Ук бүдүрүлге онгу беш чылдың доозукчу чылында 452,7 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планын 468,7 муң рубль чедирген, 463,7 муң рубль продукция сайгарар тургаш, 478, 8 муң рубль кылдыр күүсеткен. 125 трактор септээрин 139 чедирген, 85 автомашина септээр тургаш, 95 кылдыр септээш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң бүдүрүлгелер аразынга шалчыр Кызыл тугун чаалеп алган. Планныг онаалдаларның ажыр күүсеттинип турарын чедип алырынга пропагандистерниң партийжи сөзүү дээштиг болган. Бо-ла пропагандистер среда санында политинформацияны организастап, анаа чурттуң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралында болуушкунарны, чеднишкиннерни, депшилгелиг чаартылгаларны болгаш делегей байдалының дугайында тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Дыннакчыларның иштинден 12 агитатор Самагалдай суурунун Сайгын аттыг № 11 агиткварталга. Сельхозкүркомитединин каттыжышкынына хамаарышкан бажыннарның чурттакчыларыкын ортузунга агитас-массалыг ажылын чорудуп келген. Агитатор кижинин сорулгазы — ажылчын бүрүзүнүң планныг онаалдазын шынарлыг, ажыр күүсеттинген турарын чедип алырынче чонну организастаар, оларның чурттап орар бажыннарының культурлуг байдалы-биле танышжар, чаагайжыдылганы ой-шаанда чоруткан турарын хайгаараар, күш-ажылдың мурнакчы дуржулгаларын иептерелир сурчаалды чорудар.

Сельхозтехкүркомитеттиң конторазының коридорунда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин чоруп турарының экранын, политинформацияларны чорудар хүннериниң графигин аскан. Ол шилгин кызыл-булунда — пропагандистерге, политинформаторларга, лекторларга база дыннакчыларга методиктиг сүмелерни булуңун дерээн. Янзы-бүрү солуннар, журналлар, брошюралар, «Украина» деп киноаппаратура ында бар.

Ук коллективтиң ажыл-ишчилери партияның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткаай. Коллектив ийи айның планын хуусаа бетинде күүсеткен. Социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда слесарьлардан Күнчүй Оюн, Чеден Дацгыт, Биче-оол Баа-Хөө, чолаачылардан Владимир Хүнай-оол, Даниил Бүрбү, токарь Леонид Оюн олар чоруп орар.

Ол бүгү пропагандистерниң, политинформаторларның, агитаторларның хүүда үлегер-чижээн, бедик негелделинин, солчарыштың организастап, күш-ажылчы коллективти мурнакчыларның одуруунче киирериңге партийжи өөредилгениң дээштинин көргүзүп турарм-дыр.

Х. ТОВАРИЩТАП.
Тес-Хем район.

Кызылдың № 3 автотранспорт будуруглегзиниң механиги Анатолий Георгиевич Фомичев слесарьларның болгаш одаачыларның ортузунда «СЭКП-ниң политиказының амгы үеэдээ чугула айтырыглары» деп курста пропагандистеп турар.

Өөредилге чылын ол организастыг эгелээн. «Ленинчи Коммунистиг партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү» деп темага баштайгы кичээлдер тебрелтиктиг бедик деңнелге солун эртиен.

А. Г. Фомичев дыңнанчыларга ханы билигни бээр дээш кичээл бүрүзүнге эки белетиненип турар дуржулгалыг пропагандист.

ЧУРУКТА: пропагандист А. Г. Фомичев.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

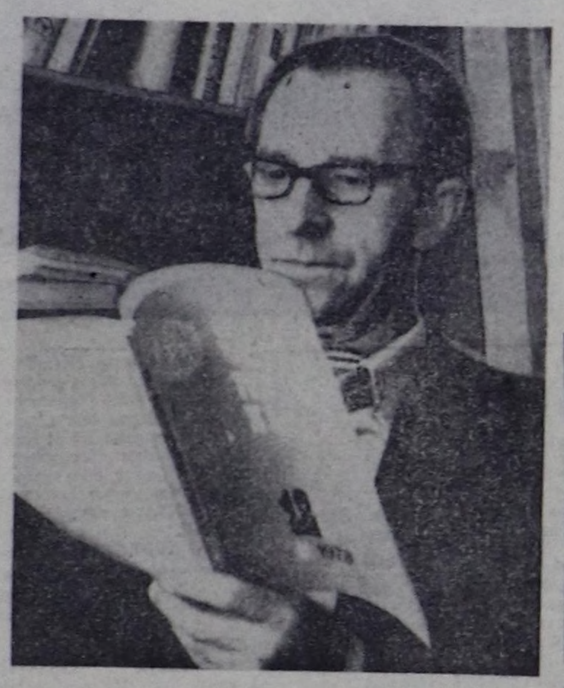

Механизаторлар өөредилгези

РОЛЮН БЕДИДЕР

Амгы үеде Сельхозтехкүркомнуң системазында коммунистиг күш-ажыл школаларында 411 кижи хаара туттунган. Ол болза ажылдап турарларның 20 хире хуузу болур. Оларның иштинде ажылчынар 305, инженер-техниктиг ажылдакчылар база албан-хаакчылар 106 кижи.

1980-81 өөредилге чылында коммунистиг күш-ажыл школаларының мурнунга өөредилге чорудулгазын сайзырангайжыдар, оон ажыктыын бедидер талазы-биле чугула сорулгаларны салган.

Ол школаларның өөредилге программазынга чамдык өскерилгелерни болгаш немелделерни кылган. 1981-85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезининң кол угланыышкынары, партияның экономиктиг политиказының өйү келген айтырыглары, ажыл-агыйны коммунистиг ёзу-биле чорударының практиказы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринге социалистиг чарыштың ролю дээн ышкаш индыг темалар коммунистиг күш-ажыл школаларының программазында калбаа-биле киргеи.

Школаларга кичээлдер эртириниге кол специалистерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, мастерларны, бригадирлерни хаара туткан. Оларның дыка хөйү кижизидиринин болгаш өөредилгиниң чаа дээштиг хевирлерни быжыг-турушту дилеп, теорияны боттарының коллективинин практиктиг тодаргай ажыл-херектери-биле холбаштырып турар. Ындыларга Самагалдайның Сельхозтехника каттыжышкынының эргелекчизи М. Э. Оюн, Кызылда районнар аразының каттыжышкынының эргелекчизиниң хандырылга талазы-биле оралакчызы А. А. Верещагин, Кызылдың транспортбудуруглезиниң кол инженери Л. В. Шафеев болгаш өскелерда хамааржыр.

Коммунистиг күш-ажыл школазының өөредилге чорудулгазын организастаар талазы-биле чогумчалыг дуржулга үстүнде айыткан бүдүрүлгелерде мөөнеттингеи. Ол чорук күш-ажылдың сагылга-чуруун быжыглаарынга, бүдүрүлге көргүзүглерин экижидиринге, дыннакчыларның профессионал мергежилии бедидиринге эки салдарны чедирип турар. Чижээ, Сельхозтехниканың Туран салбырының коллективиден-дески ажылдап турар. Ында кол номенклатура талазыбиле септелге ажылдарының планы күүсеттинип, ажылчынарның хөй нуруузу кежээки школада, техникумнарда өөренип турар. Коммунистиг күш-ажыл школазының удуртукчузу, автобаазаның инженери А. Глухенький техникумну доосқан соонда, институтту бот-өөредилге-биле база доосқан.

Ынчалзажок чамдык черлерде коммунистиг күш-ажыл школазының өөредилгезин ёзу барымдаалап турар. Чижээ, Сельхозтехниканың Чадаана, Кызыл-Мажалык каттыжышкынарында, тудуг эргелелиинде өөредилгени багай организастаан. Кичээлдер эпти-ле үстүп турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

ДЕМНИГ КОЛЛЕКТИВ

Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи боттарының профессионал байырлалы — чурттагга-коммунал ажыл-агыйының болгаш чонның амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы көргүзүглерниг уткуп турар. Коллективтиң ажыл-ижинниң дугайын чугаалап бээрин районнуң амыдырал хандырылга комбинадының кол инженери З. Н. Турнаевадан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Оларның беседазын моон алдаанда парладывыс.

— Бистиң коллектив районнуң будуруглегелериниң, күш-ажылчы коллективтериниң аразында съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга кирииекеш, хүлээлгезинде көрдүгениин ёзугаар чурттакчы чонга ачы-дузаа чедирериниң ийи айларда планныг онаалдазын хуусаа бетинде, февраль 4-те, 111 хуу күүсеткен. Көдээ черлерде чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның талазы-биле планныг онаалда 107 хуу күүсеттингеи. Нивитизи-биле төрээн партиявыстың улуг шуулганын күш-ажылчы белектерниг уткаан бис. Ынчангаш ол дугайын бо хүн, профессионал байырлалывыстың хүнүнде, демдеглеп чугаалаары өөрүнүг-дүр.

Бо чылдың январь, февральдың планныг онаалдазын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседип, деп-дески ажылдаанывыска чогум-па чүү идиглиг болганыл деп айтырыг тургустунуп келири чугаажок. Чүнүзээ мурнай социалистиг чарыштын маната улуг үжүр-дүзазын айтыр бодай-дыр мен. Комбинаттың дирекциязының, партбелүктүң, месткомнуң талазындан күш-ажылчы маргылдааны шын организастаанындан оон дээштин соолгу чылдарда белээн. Ажылдакты бүрүзү социалистиг чарышта хаара туттунган. Оон түнелиниле кижилериниң онаашкан ажылынга харымсалгазы бедээн болгаш кылып будуруп турар ажылының шынары экижээн. Эш-өөрүн ажылга мурнап, хөй кижилер аразында калбарган күш-ажылчы маргылдаага тиилекчи болуру дээш кызымак ит күш-ажылдың будуруккүлүүн болгаш оон шынарын бедидериниге кол чүүл болуп турар. Оон-биле кады «Эң эки даараныкчы», «Мергежилиниң тергиини» ат-дээш социалистиг чарыш коллективте пептереллп алган. Ында база ажылдакчы бүрүзү хаара туттунган. Күш-ажылчы маргылдаанын негелделери улуг болгаш хөй талалыг. Хөй кижилериң аразындан мурнакчыны үндүрерге бүгү-ле талазын өөренип хөөп апаар — будуруглге планныыг болгаш хүүда алган социалистиг хүлээлгезинин күүселлеп, даараап азы септээш иэнкхептин шынарын, чаа модельдерни шингээлип алганы, өөредилге, хөй-нинги ажылынга киржилгези дээш-де баар. Эрткен чылды база бо чыллын ийи айларының түнели-биле И. Чкасова удуртка комсомолчу-аныяктарның № 4 даараныкчылар, Сарыг-Сеп кодээ Советиниң депутады М. Новаяның № 3 даараныкчылар бригадалары тиилекчи болуп, планныг онаалдаларын 113-тен 120 хуу чедир күүсеткенер. Чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның эки ажылын база демдеглээри чугула. Олар кодээ ишчилериниң чагыгларын негелделге дүүштүр күүседирииче чугула кичээнгейни салып турарлар. Ол пунктуларның чонга ачы-дузаа чедирериниң хевирлери шынап-ла калбарган. Комбинатта ийик-хөл даараарындан аңгыда, амыдыралдык нарын дериг-херекселдерин септээр цех, баш дүгү таарар чер ажылдап турар. Ынчангаш районнуң чурттакчы чону ол цехтериниң ачы-дузазын хүн бүрү көрүп турарлар. Бо ишти бистиң комбинаттың буянныг ишчилери хүн бүрү бүдүрүп келгеннер. Амыдырал хандырылга шугумунда хөй чылдарда ажылдап келген, оон хөй хевирлиг адырларында күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, чонга телептин-биле бараан болуп турарлар хөй. Бо хүн оларның аттарын чоргаарал-биле алаар бис. Чижээ, Сарыг-Сеп кодээ Советиниң депутаттары М. Новаа, А. Сомарина, чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пункт эргелекчилери В. Павловна, С. Полевик, Т. Солдаенко, даараныкчылар Г. Вихрова, А. Попова дээш кежелер-даа хөй чылдар дургузунда бедик мергежилдиг, карак кызыл ажыллап келген. Ажылының байлак арга-дуржулгазын олар аныяк эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып турарлар. Ажыл-ишчи, шевер холдуг хоочуннарга чоргаарланыр бис.

Профессионал байырлалывыстың хүнүнде коллективтиң ажыл-ижин чугаалап турар болганымда, кылдынган эки түүлдер-биле чергелештир бистиң ажылывыста чедир шинтпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар, чонның сеткилсагыжын дүүрелеп бээр четпестер ам-даа бар дээрзин мииир апаар. План күүселдези боттанып турза-даа, кылып бүдүрген чамдык хомудалдар киргилээр чоруктар бар. Чижээ, чурук тыттырар цехтин ажылында чедир шинтпирлеттинмейн турар түүлдер бар. Ол четпестерни эң дүрген болгаш шинтпирлег чайладыр дээш бүгү хемчеглерни ап, хандырылга албанының ажылдакчыларының мурнунга партия, чазактың салган улуг сорулгаларын күүседир бис. Ынчангаш бистиң коллективтиң ажылдакчылары чонның чагыглары кончуг эки шынарлыг күүседип, кижилерниң сеткил-сагыжын өөртүп, буянныг ижи-биле оларга телептиг бараан болурлар.

ДУЗА

Аалга машиналыг кезек кижи халдып келген. Ур болбаанда олорның чанчыызы кодан шитин аптап, өскелери көрөен хосруп киришкен. Демниг болгаш хоглуг ажылдаан ажылактар малчынга мурнакчы дуржулганың булунун, социалистиг чарыштың негелделериң база чара бижип, чаарты кылчып бергеп. Бо дээрге «Чодураа» агитбригаданың малчын Сергей Лопсаннынга чедирген дузазы-дыр.

Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының төвү Булун-Терек суурда «Чодураа» агитбригаданы Лаклаа Эник биле Валентина Минчит-оол удуртуп турар. Ол агитбригада кежигүнериниң үк аалга үргүлүү баары, ажылынга дуза кадары болгаш беседа кылып бээри чанчыл болу берген. Олар оон чоруурда концерт база көргүзүп берип турарлар. Ынчангаш Сергей Лопсан шефчилерге четтиргенин илередип, жоон соңгаар улам эки ажылдарын хүлээнген.

К. БУДУК-ООЛ.

Чемишчидилгелерни, хоран химикаттарны бодамчалыг ажыглаар

Бок үнүштерге удур демисел чорудары-биле болгаш үнүштерни, дириг амытаннарны хоралакчылардан база аарыглардан камгалары-биле көдээ ажыл-агыйда болгаш арга-ыяш ажыл-агыйында ажыглап турар янзы-бүрү органиктиг бүдүмелдер амгы үеде калбаа-биле тарап нептерээн. Оларны будурери чыл бүрүде кевүден турар. Ынчангаш, үр чашкыннарның, хенертен эрээн хар суунун, суггарылга системазының суун чайганының түнелинде база хоран химикаттарны чаштырарының, доозунналдырарының технологиязын шын эвес ажыглаанының, оларны багай кадагалаанының, сөөртүп чораан төккенинин үржүү-биле сугларның бокталып, хирлениири көвүден турар.

Суггаттыг шөлдерден, аргаарыгларның хөрүнүнден чугдунуп баткан хоран химикаттар хемнерже киргеш, сугларны хоранналдырар. Чамдык совхозтарда хоран химикаттар шыгжаар складтар мырыңай суглар чанында болгулаар таварылгалар бар. Чижээ, «Кара-Хаак», «Улуг Октябрь» болгаш өске-даа совхозтарда ындыг. Аңаа хоран химикаттарны кадагалаарының доктаатынган нормаларын хажыдып турар. Чижээ, адаанда шаланы бетонналаан, хоран химикаттарны төрүп каан, складтың эжизин шоочалаваан, ынчангаш ол түүлдер үрелип, чидип турар.

Хоран химикаттарның онзагай чүвези чүл дээрге, бойдуска оларның бир түүлден өске түүлче шилчип турары болур. Чижээ, хөрүннүң кырындан оон ханазынче өлүп кирер, хөрүнден үнүштерже, а үнүштерден дириг амытанларже дамчып турар.

Чамдык хоран химикаттар балыктарның болгаш өске-даа суг амытаннарының өлүрүп болдурбас эвээш санныг болуп сугже киргеп-даа, сугнуң бөтшынарын ажок доңайтадып, оон-биле балыктың бараанның шынарын кудуладып турар. Ынчангаш сөөлгү чылдарда тараа шөлдеринге ДДТ препараттары, гексахлоранны чажарын хорудгаан, түге дээрге ол түүлдер сугга киргеш, балыктың үзүнге чыылбышаан, аңаа хоран салдарын чедирип турар.

Специалистиң индири

Хоран химикаттарның багай салдарын бичеледири-биле оларны чаашкын мурнунда шөлдерге төгерин, артыын сугже урарын, савазын сугга чуурун азы ярик чанынга арттырып каарын хорудгаан.

Хөй санныг чемишчидилгелерни хемнер эриктеринге савазы-биле дужуруп азы теп каан чыдарын бистиң республикага бо-ла көрүп болур. Оларны хүлээп алырының болгаш ажыглал үүдү чамдык ажыл-агыйларда, «Сельхозхимия» салбырларында багай дээрзин ол херечилеп турардыр.

Сугларның чемишчидилгелерден хирленип, бокталыр чоруун болдурбас төлээде, эргежок чугула негелделерни сагыыр херек. Хамыктың мурнунда чемишчидилгелерни төгериниң нормазын барымдаалаар. Оларны (мочевина, суперфосфат, хлорофос) борбаандылаан хевир-биле хереглээр, а ол ышкаш чүгле үнүштүн үнер шөлүнге төгер. Үнүштерге немедле чемгерилге кылдыр чемишчидилгелерни самолёттан чаштырарда, доктаатынган негелделерни күүседирии шыңгыызы-биле контрольдаар. Чаашкын чагганда суг албазын дээш, адаа дески шөлдерге чемишчидилгелериң түр үеде төп алыр. Оларны черге кайы-хамаан чок ыаап болбас.

Балык өстүрүп турар суг хөөлөктерин, хем сугларын долгандыр үнүш тараан, 500 метр хемчээлдиг санитар зоназы турар ужурлуг. Хоралакчыларга, үнүштүн аарыгларынга база бок үнүштерге удур демиселге химикаттарны ол зонага самолёт-биле доозунналдырары хоруглуг. Аңаа хоран химикаттар болгаш минералдыг чемишчидилгелер кадагалаар складтарны, химикаттар чаштырар самолёт хонар, ужун үнер черлерни, мал чуур черлерни база тудуп болбас. Ындыгыя хемнерден ырак одарларда, дагларда, сыннарда, шөлдерде чурттап турар малчынларга сугну үзүктелдирбес ужурлуг. А бистиң «Бай-Тал» совхозта малчынларның сугбиле хандырылгазы кандыгыл? Чогум-на харын ол дугайын хамык чүвени будуу билир Мергелдейге чугаалаш, бир ийи машинаны быжыглаан,

Тыва республиканың балык камгалалының күрүне инспекциязының райинспектору.

Н. БЕСКРОВНЫЙ.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Бо чылдың февраль 12-де үнген-солунга «Биче-Шоол: кудук чанында, а суг чок» деп эгелиг корреспоиденция парлаттынган. Таңды районда «Коммунизминиң херели» совхозтуң Биче-Шоолда № 2 хойжу бригадазының коданнарынче суг чедирбейн турарын ында шүгүмчүлээн.

Совхоз директору эш Шушенчев, партком секретары эш Бальчий-оол оларның ол түүлге хамаарыштыр харыылааны:

Совхозтуң специалистери суг сөөртүр машиналарның чолаачылары олурушкан техниктиг советтиң хуралынга солуида парлаттынган шүгүмчүлелди сайгарып чугаалашкан. Малчынарга суг чедирип турар Артур Оидарны онаашкан ажылынга эз-харысалга чогу дээш доңгуткан, ажылдавааның ийи хонуун төлээри-биле оон кырынга салган.

Амгы үеде Биче-Шоол малчынарында суг сөөртүр ийи машинаны быжыглаан,

«Тоора-Хем» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи — Бапыш Лопсан-Шыырапович Кыргыстың кыштаанга районнуң тудуг-септелге участогунуң ажылчынары-биле кады шефтеп чораан бардым. Оон кыштаа совхоз төвүнден ырак өвээре, Шөл-Бажы деп черде турар.

Малчын-биле хөөрежип, оон ажыл-ижин сонуурган көрдүм. Бо коммунист малчын төрээн партиязының чоокта чаа болуп эрткен XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткаан. Оон коданында төрүүр 379 хой бар.

— Ам хойларның төрүүру барык-ла адактылып тур — деп, Бапыш Кыргыс чугаалайдыр. — Съездиге чедиишкиниг ужуражыр дээш шудургу ажылдадывыс. Коданда 300 хой оолдаан. Оларның хурганнары шуптузу онча-менди доругун тур. Чаш хураганнарны ажаап өстүрериңге сакманчылар биске дузалажып турлар.

Ол-ла совхозтуң хойжуларының коданнарынга чораан, оларның амыдырал хандырылгазында улуг четпестерни көрдүм. Чижээ, хойжу Бапыш Кыргыстың чурттан орар бажың-балгадын ап көрээлиңер. Бажында кижи олурар сандайлар безин чок. Бажың чугайлаттынмаан, иштн кара ыш. Ол ышкаш кайы-даа кыштагда малчынар чунуп ап болур чунар-бажың чок.

Өске районнарның малчынарының хандырылгазы эки, оларның дугайында сагыш салыр таарыштырып каан. Баштай ону чон мактадып турган.

Совхозтуң мал оларладыр девискээринге ыңдыг янзы сес кудукту кастырган. Ол дээш демги бригада күрүненин кайчаар-даа ажок хөй түүнүг акшазын алгаш чоруй барган. А оон соонда кудуктар ажылдавастаан. Чылдагааны түдел? Чогум кым бууулугул: кудукту кылган кижилер бе азы совхоз бе? Бо айтырыглар амгачедир харыы чок артыышаан.

Бир чыл мурнунда совхозчаражөртүүгеш, хамык машина-техника хүүкталып калган. Оон уламыдан ажыл-агый транспортка бергедеп турар. Ынчан кээр орта, малчыннарже суг сөөртүр хөй машина кайда боор! Оода кудуктар аңаа ажылдап турган болза, малчыннар сугну ол 8 кудуктан ап болур ийик. Ам кудук бааш ажылдавас, машина база четпес болганда, сугну кайның алырыл? Бо шинтпирлээри бер-ге айтырыг болуп турар. Кижи бодаарга, совхозтуң дирекциязы ол кудуктарны кылдырар дугайын хамаарышкан министерствозундан негээр ужурлуг. Негээн бе дээрге, кудуктар ажылдавас хевээр турбушаан. Ам черле чанчыс идегел Мергелдейде ярткан. Бо чагаа-биле танышкаш, ол бир шинтпирлээри тывар, буруулуг кижилерни сойгалап илередир, оларга чогуур кезекченин хүлээдир болгаш совхозтуң малчынарын суг-биле хандыртмыгаан турар боор деп ыканып олур мен.

Х. КАРА-ООЛ.

МАЛЧЫННАР ХОМУДАП ТУРАР

Редакцияга чагаалар

Малчынар-биле чугаалажырга, кино болгаш концерт көрбээн, лекция, беседа дыннаваан боор-дур. Оларга кижи болгаш мал эмчилери база хоюг аалчылар болуп турар. Совхозтуң удуртукчуларының малчынар дугайында сагыш салыр, хемчег алырының үезин келбээн бе?

О. ДЕЛГЕР-ООЛ.
Тожу район.

Март 18 – Париж Коммуназының хүнү

Париж коммуназының хүннеринде. СЭТА-ның фотозу.

КОММУНАНЫҢ 110 ЧЫЛЫ

«Коммунаның херээ — ол дээрге, социал революцияның херээ, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш экономиктиг хосталгазының херээ-дир. Ол дээрге, бүгү чырык өртемчейниң пролетариадының херээ-дир. Шак мындыг уткалыы-биле алыр болза ол өлүм чок!»

Бо ленинчи сөстерни Москвада Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстиң Музейинде Париж Коммуназының 110 чылынга тураскаадткан делгелгениң бир стендизинде бижип каан.

...Париж Коммуназы... Кижи төрелгетениң төөгүзүнде пролетариат күрүнезин тургузарының, пролетариат диктатуразын боттандырарының бирги шенелдези болган. Париж Коммуназының эгелей берген чылдагаанын ийиги империяның туруп турганының соңгу үезинде Францияны хөме алы берген политиктиг болган экономиктиг кризистиң күштелгени-биле холбаштырар херек. Франция биле Пруссияның аразында эгелээн дайының үезинде Наполеон III чүртту дайзыннардан камгалап шыдаар аргазы чок болу берген. Седан чоогунга бир француз армия дайзынга дүжүп берген. Император Наполеон III туттуруп алган. Дайзынның шериглери чурт иштинче ханылап кирип келген. Ол байдалдар революсчу күштериң хөлөлиг үнериге идиглиг болган. 1870 чылдың сентябрь 4-те ажылчынар наполеон дүжүглериниң чагырказын дүжүр октапканнар. Франция республика апарган.

Ынчалза-даа демократтыяның дерзки дайзыннары болуур буржуаз либерал-реакционерлер «национал камгалалдың чазаанга» эрге-чагырганы боттарының холуунга тудуп алган турганнар. Олар Пруссиядан долузу-биле дүжүп бергеш, Версаль керээзинге ат салып, Францияның национал эрге-ажыктарын садыпкан, өскерликти чоруун көргүскеннер.

Ол дайынга Францияның аар-ашты-рыышкыны пролетариат биле буржуазияның аразынга ангы демиселин улам күштелдирген. 1871 чылдың февраль 15-те чаа чазактың бажыңы буржуазия-биле ханы харылзаалыг, ажылчын ангының дерзин "дайзыны Тьер олурупкаанда, удуртукчу бөлүктериң саттыныкчы" политиказынга удур республиканың ажылчы чоннарының килени оон мурнундазындаа чидигленген. Март 18-тин дүнезинде национал гвардияның пушкаларын хунаап алыр соруга-биле Тьер Парижтиң ажылчын кварталдарынче бодунуң шерини чоруткан. Пролетариат аңаа коргулуп ок-биле харылаан. Чүтүла күрүне бажыңнарын эжелеп алган. Чазак болган эрге-дүжаалдыг дыка хөй кижилер Версальче дезе бергенер. Хоорайның эрге-чагырга бажыңын кырынга кызыл тук кииский берген.

Оон бээр 1871 чылдың март 18 Париж Коммуназының төрүттүнген хүнү апаргай. Март 28-те хоорай эрге-чагыргазының бажыңының мурнунда шолге Париж Коммуназын чарлаанының бәйырлалы болган. Коммуна кежигүнериниң аттарын чарлапкан соонда: «Чонның өмүнээндеги Коммуна чарлаттынды!» деп бир төлээ ыыткыр алыргаан. Ол сөстериниң соон дарый национал гвардияның пушкаларындан, бооларындан салют чаңгыланып үнген.

...Делгелгениң материалдары — декреттер, афишалар, чуруктар болгаш өске-даа экспонаттар Париж Коммуназының дугайын чугаалап турар. Бир гравюрада ол үеде Парижтиң ажылчын ангызының чазаанның — Коммуна кежигүнериниң хүралдап турарын көргүскен. Коммуна буржуаз күрүне удуртулгазын дүжүр октаваш, демократтыг принциптерге үндезилеттинген пролетаржы эрге-чагырга органнарын тургускан. Эрге-дужаал эдилээн кижилерни харыысалгалыг болурун, оларның соңгудар, соңгулпазының дугайын, херек апарганда солуурун дүрүмчүдүп доктаатткан. Ангызынгы адырларны удуртуру-биле он комиссияны тургускан. Ооң составынга бирги хүралга соңгуттурган Коммуна кежигүнериң база кирген.

Парижтиң чурттакчыларының материалдыг байдалын эжиндеринче Коммуна улуг кичээнгейин салып, чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Ажылдавайн тургай үлетпүр бүдүүдгелерни ажылчын ассоциацияларже шилчидер, штрафтарны болгаш дүнеки үелерде хлеб быжырар черлерге ажылдаарын хораан, квартира өртээн төлээр хуусаанны үзедир болгаш оон-даа өске айтырыглар дугайында декреттерни хүлээп алган.

Стенд бүрүзү, экспонат бүрүзү Париж Коммуназының ямыдыралын көргүзүп турар. Витринада — Мэй 16-да Вандом шөлүнче кирер эрттирилге. Ол хүн Коммуниың доктаалы ёзугаар Францияның эжелеки даймынарының болган милитаризмниң символу — Вандом колонназын дүжүр октап, үреглээн. А ол үениң гравюразы колоннаны үрегден турарын тода көргүзүп турар.

Хүннер эртип-ле турган. Революцияга удур шериглер — версальчылар Парижче чоокшулап кел чоруур. Хоорайның кудумчуларынга баррикадалар көстүп келгилээн. Кадыг-дошкун, хан төгүшкүнүүр тулчуушкуннар сес хүн үргүлчүлээн. Коммунарлар кудумчу, бажын бүрүзү дээш эрестиг демисежин турганнар. Майның 28-те коммунарларның соңгу бирригалазы дүжүп берген. Ол-хүннерде 30 муң коммунар маадырлыы-биле өлген. А 45 муң хире кижиниң тудуп хоригдаан, алып өлүргеи ийикпе, азы шөлүгеже чоруткан.

Париж Коммуназы чеден ийи хонук чурттаан. Парижтиң кырынга ол хүннер дургузунда кызыл тук кииский келген. Ажылчын ангының революсчу күжүнүң, революсчу энергиязының улуг аргалары барын бир-ле дугаарында ол хоорайның пролетариазы практика кырынга бадыткаан.

Ол үеден бээр 110 чыл болган. «Парижти ооң Коммуказы-биле чаа пнтилелдиң алдарлыг медээкизи кылдыр кезээде байырлаар апаар» деп К. Маркс бижээн.

Даштыкыда совет кижи

«КАЙГАМЧЫКТЫГ УЖУДУКЧУЛАР»

Анголаның мурнуу чүгүнде Упа суурнуң чурттакчылары кажан «АН-26» самолёттуң экипажы шөлге көэп машиназын хондуруптарга: «Совет ужудукчулар чедип келди!» деп өөрүшкү-биле үткүүрлар. «АН-26» совет самолёттуң ужудукчулары ол суурнуң чурттакчыларынга аъш-чем барааннарын болгаш эмнерни чедирип берип турар.

Анголаның чазаанын дилээнин ёзугаар совет ужудукчулар Ангола Улус Республиказының мурнуу талазы Уамбо, Куандо, Кубанго можуларында чурттакчыларынга аъш-чем продуктулары, эмнелге дериг-керекселдерин, эмнерни чедирип берип турар. Агаар-бойдустуң болгаш тус черниң эң-не берге байдалдарында ужудуушкуннарны совет авиаторлар боттандырып, пассажирлерни аргыштырып турар. «Бисте кайгамчык эрес-дидим болгаш уран мергежилдиг ужудукчулар чедип келгеиир» деп, Анголаның хоорайларының болгаш суурларының чурттакчылары магалаашкыны-биле чугаалажып турарлар. Кажан совет ужудукчулар чедип келирге, чурттакчылар оларны эң-не найыралдыг ёзу-биле үткүүр болгаш тус черниң улуртукчу ажыллакчылары ангола-совет найыралдыг митингилерни, хуралдарын, ужуражыышкыннарын организастаары чаагай чаячыл болган.

Ужудуушкун кылырынга таварышкан бүгү бергелерни совет ужудукчулар эрестиңбиле ажып эртпишаан, боттарының интернационалчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ангола улустуң чаа амыдырал, хамаарышпас чоруун камгалаар, быжыглаар дээш чөптүг демиселинге дузалажып турар.

— Совет ужудукчуларның Анголада күүседип турары тайбын ажылы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирип турар бис. Ол кайгамчык эрес ужудукчулар бедик харыысалгалыы-биле ажылдап, кайыыда үеде кэндыг-лаа берге даалгаларны күүседиринге белен улус — деп, Анголаның национал авиакомпаниязының чнгиже директорунуң оралакчызы Мариу Рожериу Вилафф чугаалаан.

— Мурнуу Африка Республикада сөөк-язы ылгакчыларының чепсектиг дээрбечи халдаашкыннарындан качыгдап турар Анголаның мурнуу талакы можуларыныи чурттакчыларынга дыш-чемнеп, эм айманы чедирери кажан эргежок чугула болганда, иинаар ужудуушкуннарны кылып болуурунга чамдык кижилер барык бүзүревейи турган. Чурттуң ол можуларынга чедир орук чок, ынчангаш чүгле самолёттар-биле чүүктерни чедирип, пассажирлерни аргыштырып болур. Ол соругаары совет ужудукчулар амгы үеде чедиишкинниг боттандырып турар — деп, ужудукчу Анатолий Федотов чугаалап турар.

Мнуп, Луэи болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерже эң баштайгы ужудуушкуннарны А. Башаев, А. Гусаров, О. Галущенко, Ю. Липатов, А. Дурноян олар чедиишкинниг кылган. Аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын база эм айманы совет ужудукчулар Анголаның мурнуу талакы можуларында чурттакчыларынга үргүлүү чедирип, ужудуушкуннарны дүне-даа, хүндүс-даа кылып турар.

Изиг черниң чурттакчыларынга ижер сугну, аъш-чемни чедирип, аарыг кижилерни эмнелгелерге эккеп, оларның амы-тынын камгалап турар совет ужудукчуларның бүгү экипажтарын Анголаның чазаа шаннаан. Ынчаарга совет ужудукчуларга эң-не бедик шанал — тус черниң чурттакчыларының, аныяк республиканың авиаторларының өөрүп четтириишкин болур. Совет ужудукчуларның илепкейлиг киржилгези-биле 1978 чылдан бээр Анголаның 20 ажыг ужудукчуларын «АН-26» самолёттуң саат чокка башкарарынга өөреткен.

В. МАХОНИН,
СЭТА-ның корр.

ОБЪЕКТИВТЕ ~ ЯПОНИЯ

Япония—Чөөн Азияда Хоккайдо, Хонсю, Сикоку, Кюсю деп улуг болгаш оларның чоогунда хөй бичии ортулуктарда турар күрүне. Чурттакчы чону 120 миллион хире кижи. Найысылалы Токио—долегейниң эң улуг хоорайларының бирээзи.

Япония бодунуң бурунгу төөгүзү болгаш культуразы-биле алдаржаан, үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарның бирээзи.

Ыраккы Чөөн чүкте кожазы болур ол чурт-биле ССРЭ бодунуң харылзааларын найырал, бот-боттарын билчириниң, ажыл-агыйжы болгаш культура кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң үндезинниңге тургузуп келген.

ЧУРУКТА: Токионуң садыг иолдаан Гиндза деп кварталы. СЭТА-ның фотохроникази.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Тайбыңның эрге-ажыы дээш

СЭКП-ниң XXVI съездизинге илип үндүрген Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг эң чугула саналдары, чамдык чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыннарынга Л. И. Брежневтиң чагаалары делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Даштыкы чурттарның сураглыг күрүне ажылдакчылары болгаш парлалгазы Совет Эвилелиниң чугула чаа саналдары тайбынны быжыглаарынче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче угланган деп демдеглевишаан. НАТО чурттарының чамдык удуртукчулары ССРЭ-ниң тайбынга ынак инициативаларының ужур-дузазын хүлээп көөр хөөн чок болуп турарынга хөлбаштыр сагыш човаашкынны болгаш дүвүрээшкинни илергейлеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң киирген тайбынга ынак чүгула чаа саналдары социалистиг даштыкы политиканың чаагай программазы болуп, боо-чепсекти эңдере будүрериниң империалистиг политиказынга шыңгыы соггүшкүнну тавариштырып турар деп, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы хөректер министри О. Фишер мелеглээн. Европага шериг тавырлыышкынының болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында дугуржулганы Мадрид ужуражыышкынынга чедип алырының эргежок чугулазын министр айтыкан болгаш НАТО-ның белүктери чүгле боттарынга ажыктыг кылдыр айтырыгны шинтпирлээр деп орадлажып турарын шыңгыы буруу шапкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң киирген тайбың чаа саналдары ам дипломаттыг тодаргай инициативалар кылдыр шилчип эгелээн деп, Италияның Компартиязының «Ринашита» журналы СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң делегейниң чамдык чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштынларынга чоокта чаа чоруткан чагаалларынга холбаштыр онзалап демдеглээн.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи: Тайбының кыйгырыы» деп эгелиг чүүлду Франциязың «Юманите» солуну парлаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежнев болуунуң илеткелинге эң чугула тайбың саналдарны айыткан. Тайбының ол программазы ССРЭ-ниң чонунуң болгаш чазаанның чаагай сеткилдинин, тайбынче чайгылыш чок түүкүлдүүн тодаргай херечилеп турар-дыр деп, ол түүдде айыткан.

Хөй айтырыгларга хамаарыштыр Совет Эвилели-биле чугаалажылышкынарны ырак эвес келир үеде эгелээринге Американың Каттышкан штаттары идеген турар деп, АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Пи-би-эс дээр америк телевидение программазынга чугаазынга медеглээн. Европага ядролуг чепсеглениишкиннерни контрольдаар дугайында айтырыга хамаарыштыр ССРЭ-биле чугаалажылышкынарны эгелээрин АКШ-тың администрациязы болуунуң эвилелчилериниң мурнунга хүлээнген деп, А. Хейг немеп чугаалаан. АКШ-тың күрүне секретарының болалын ёзугаар алырга, ынчалыг чугаалажылышкыннар оон болгаш Вашингтонда совет элчиниң аразынга харылзаабиле эгелээн туруп болуур. Ынчалыг харылзаалар АКШ-тың күрүне секретарының болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң чугаалажылышкынарынга, а оон соңда — даады деннелге совет-америк ужуражылышкынга чедирип магат чок деп, АКШ-тың күрүне секретары демдеглээн.

Ынчалзажок даады деннелге совет-америк ужуражылышкын чөөкку үеде болуур дээрлиге идеген херээ чок, чүге дээрге, АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында амгы үеде «дыка хөй ылгалдар» бар деп, А. Хейг чугаалаан. АКШ-тың күрүне секретары ССРЭ-ниң даштыкы политиказын база катап карлыы-биле нүгүлээн болгаш Африканың, Азиниың база Латин Американың чурттарының иштики херектериге Совет Эвилели «кадгалардан киржип турар» деп хоозун медеглеп кылган.

(СЭТА).

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

ПАРИЖ. (СЭТА). Тайбыны камгалаар болгаш боо-чепсекти дүжүрер айтырыгларның онза чугулазынче хөй-ниитинин ничээнгейин угландырар сорулгалыг инициативаны Франциязың тайбын талалакчылары эгелээн. Президент соңгулдаларынга белеткел кампаниязы-биле холбаштыр ол инициативаны эгелээн болуп турар. «Премьер-министрге чагаалыы» Тайбын дээш шимчээшкинниң национал чөвүлели чүүлду деп санаан. Франциязың тайбың талалакчыларының кол төлээлерин ол чагаада айыткан.

«Боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле дугуржулгаларны чедип алырынче угланган күжениишкиннер Франциязын хамаарышпас политиказының үндезини болган турар үжүрлүг деп чагаада бижээн. Ынчангаш француз чазак нейтроннуг чепсекти будүреринден ойталаар үжүрлүг деп санап турарын Франциязың тайбын талалакчылары медеглээн. Нейтроннуг чепсекти будүрер чорук адролуг боо-чепсектиң неитрээр айылын күштелдиреринге чедирер апаар. Чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле Европазынга иинаар конференциязын чөөкку үеде чыылдырар талазы-биле күженииишкиннерни кылыры, боо-чепсекти кызыгаарлар талазы-биле дугуржулгаларны чедип алыр дугайында Каттышкан Нациялар Организациязынга саналларны киирери Франциязың чазаандан негеттинип турар деп, чагаада айыткан. Ортумак ыракшылдың чаа ракеталарын Европага эккеп неитередиринден ойталаарынче НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилерин Франциязың чазаа кыйгырар үжүрлүг.

Франциязың күүседир хүлээлгезинге онзажыр хамаарышпас болгаш чогумчалыг рольга бо инициативаар дүүшкен турар ийик деп, чагаада бижээн. Ол инициативалар улустар болгаш чурттар аразында идегежир чорукту быжыглаарынга, дүшкүүрлүг байдалды чавырыылдырарынга идиглиг болур.

Боо-чепсекти дүжүрер дээш хелелиишкиннерниң бүгү-делегей неделязын бо чылдың октябрьның төнүзүнде чедиишкинниг чорударынга идиглиг боор дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче Франциязың чазаан тайбың талалакчылары бага кыйгырган.

Тайбың дээш шимчээшкинниң активнилери чүрттүң хөй департаментилеринде чагаавы тарадып, анаа ат салгаш, чазакче чорудар кылдыр франциүзтарны кыйгырып турарын тайбың дээш француз шимчээшкинниң секретары М. Ланжиньон СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» дээр контрреволюстуг организацииның болгаш оон удуртукчузу Мочульскийниң күрүнеге улур, антисоциалистиг үүлгелиглериң сойгалап илеретken дамчылыганы Польшаның төп телевидениезин дамчыштыр көргүскен.

Ол болуктүн үреглекти үүлгедиглерин документилер, фото-чуруктар, өске-даа материаллар тодаргай херечилеп, барыын талакы чүрттарның шинээ албан черлери-биле, антикоммунистиг төөтер-биле, Германияның Федеративтиг Республиказынче өөрээн чегеклилери-биле болгаш тестаповуң шпионнары-биле конфедерациязының» удуртукчуларының база кежигүнериниң харылзаазын сойгалап илеретken. «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» кедергей ажылдың кол негелдези кылырының кол негелдези кылыр-дыр «Солидарность» деп профсоюзтуг организацияга үжүрлүг ёзугаар чазаан дүжүргени ол чүрттүң депшилгелиг хөгжүдезин дыка саадаткан. Америк төп разведка эргелели шпионнарны, өлүрүкчүлерни белеткээш, Анголаның, Мозамбиктиң болгаш өске-даа чүрттарның депшээзинче чорудуп турар. АКШ-тың элчин черлериңде чаштыныр алган америк шпионнар Африканың 40 ажыг чүрттарында хөлелиг турарын Кенниның «Уикли ревью» солуну бижээн.

СОЙГАЛАП ИЛЕРЕТКЕН

тисоциалистиг организацияга тусталбышаан, Польша Улус Республиказында конституциялыг күрүне тургузуун күш-биле дүжүрерни ораллажып турар.

«Кос-кор» дээр антисоциалистиг өске организацияга ажаатан кижилер социалистиг тургузугга удур боттарының контрреволюстуг халелиишкиннерни база күштелдирип, Мочульскийни «хилинчектеткен» кижи кылдыр көргүзерни ораллажып турар. Мочульскийни болгаш социализмниң өске-даа келергей чамдык удурланыкчыларын хостаарын негээн бийикке ат салырының кампаниязын «Кос-кор»-ның инициативазы-биле калбарып турар.

Мочульскийни хостаарын чазак-биле чугаалажылышкынар кылырының кол негелдези кылыр-дыр «Солидарность» деп профэвилел каттыжылышкынының чамдык удуртукчулары чарлаан. Социалистиг тургузугнуң дайзыннары эрге-чагырганы ыймыжыкы кылыр сорулга-биле «удуралыышкынны» хелелиишкиннерни организастап, хоруглатқан контрреволюстуг кижилерни хостаарын негээн хуудустарны парлааннар.

«Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» дээр контрреволюстуг организацияның политиктиг программазы Польша Улус Республиканың конституциялыг күрүне тургузугун күш-биле чүүлдарынче, чүрттүң хамгалаар аргазын кошкадырынче угланган.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының XIX съездизи ажылын дооскан. Амгы үениң эң чизиг айтырыгларын демократтыг ёзу-биле чугаалажып көргенин, Мексиканың коммунистериниң мурнунда тургустунган сорулгаларны бүгү тала-биле чугаалашканы, санал-оналдарның принципиалдыг солчуушкуну — съездиниң ажылында онзагай үүл болуп турар. Партийжи дээди шуулганның делегатарының эң хөй нуруузу Мексиканың Компартиязының хүрээлениң улам-на сырый каттыштырар, партияның чаңгыс эвин быжыглаар дээш принципиалдыг саналдарын киирген.

Мексиканың ажылчы чоннарының амыдырал деннелин бедидерииге сонуургалдыг чүрттүң депшилгелиг болгаш демократтыг бүгү күштери-биле чаңгыс эптн быжыглаарынга белеңнин Мексиканың Компартиязының съездизи бадыткаан.

КОМПАРТИЯНЫҢ ХҮРЭЭЛЕНИҢ ӨСТҮРЕР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Болуунуң хүрээлениңге чаа кежигүнерни хүлээп алыр талазыбиле калбак кампанияда үрлээн дугайында Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязы чарлаан. Ол кампания апрель 1-ден эгелээш үш айлар дургузунда кол үлетпүр төптеринге болуп. Кампанияга идепкейлиг белеткел партия эге организацияларында удам-на калбарып турар.

Рейганның администрациязының дузазы-биле хөрегленнер ажылчы чонуун эргелеринче халдаашкыны улам күштедирген, амгы үеде партияның хүрээлениниң өзүлелзи онза чугула үжүр-дузалыг болур деп, «Дейли уорлд» солун болуунуң редакция чүүлдүүге бижээн. Анты талазы-биле медереллиг чоруктуң ёзугаага ажылчын ангының, күш-ажылдың бүгү кижилерни кижизидери, монополиаларга улур, ажылчын ангының чаңгыс эвин дээш демисел—Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы.

АКШ-тың бюджедин таарыштыр хуваап болуруи Компартия медеглээнии солуунуң ол чүүлүнде онзалап демдеглээн. Ону чедип алыр төлээле, кедергей хөй ажык-коичазының кезиин корпорациялар социал хөрегледелерге киирер, а Рейганның чазаа дайзынзырак белеткеннишкиннерден тайбының өрүүче киирер кылыр аргалары агрежок чугула. Амгы үеде америк улуска кажангызындан-даа артык күштүг Компартия херек болуп турар. Америк администрациязың чонга удур программазыбиле демисединн чедиишкиниг болуурунуң үндезини—чогумна шак ында.

Чүртта байдалдың хөгжүдезинин амгы дүшкүүрлүг үези онза харыысалганы коммунистерге хүлээдирип турардыр деп. АКШ-тың Компартиязының Чиигизе секретары Г. Холл партия кежигүнериие чоруткан чагаазында айыткан.

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИР

Тос-Хем райпозуның коллективи, оон чөр-черде садыг будүрүлгелериниң болгаш төчкаларының ажылдаичылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын ханызы-биле танышпышаан, боттарының ажыл-херээн съездиниң негелделери-биле шүүштүрүп турар. Мооңбиле кады съезд мурнуун социалистиг чарыжыга киришкеш, тиилекчи болганнарны демдеглеп, оларның үлегер-дуржулгазының дугайын база чугаалап турар.

Партияның улуг шуулганыига алдар болдурган съезд мурнуун коллективке калбарган социалистиг чарыжын төлептии-биле күүсеткеннер эвээш эвес. Ыраккы «О. Шынаа» совхозтуң малчыларын чугула хереглелдиң баравнары-биле хандырып турар автолавказының садыгжызы Ш. Шалык съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айларның планын күүседир хүлээлге алгаш, ону 123,5 хуу күүсеткен. Ном садыының комсомолчу садыгжызы Марта Аранчын база ийи айларның планыг даалгазын 108 хуу күүсеткеш, районда эң эки ном садыгжызы болган. Шуурмак суурда үлетпүр барааннарының магазинииин садыгжызы Е. Рассказова онгу беш чылда бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Бо чарышка киришкеш, ол бо чылдың ийи айларының бараан саарылгазының планын февраль 18-те-ле 102,5 хуу күүседипкеи.

Үстүиде адаанывые мурнакчы садыгжылар 1981 чылдың планыг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир төлээде, бо чылды эки эгелээнии эиизинге чедирер сорулганы салып турар.

Д. МИЖИТ.

ӨЛҮРҮКЧҮ ЧОРУКТУ ПЛАННАП ТУРГАН

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбик Улус Республиканың президентизи Самора Машелди болгаш тускайлан хегжүдлеиің база социал депшилгелиг оруун шилип алган ол чүрттүң өске-даа удуртукчуларын өлүрерин АКШ-тың төп разведка эргелели планнап турган. Ол дугаймда Мозамбик Улус Республиканың информация министри Жозе Лиуш Кабасу парлалга конференциязынга дыиаткан.

АКШ-тың Мапутуда элчин черииин «ажылдакчылары» кылдыр чаштыныр алган турган дуржулгалыг америк шпионнарның удуртулгазы-биле хөделип келген америк шпион салбырын илеретken соонда чоруткан АКШ-тың разведка эргелелиниң хоралакчы үүлгедиглериниң истелгезиинии башгайы түүнелдериниң дугайында хөй саиныг журиалистерге министр чугаалаан.

Африканың сураглыг ажылдакчызын өлүрер сорулга-биле Мозамбиктиң президентизиниң дугайында медээлерни мозамбик улустуң өскерликчилериниң дузазы-биле америк шпионнарның чыыр турганын Жозе Лиуш Кабасу айыткан.

Мозамбик Улус Республиказының айыл чок чорук органнарының даалгазын ёзугаар АКШ-тың төп разведка эргелелиниң Мозамбикке турган шпион болүүнге чажыды-биле кирип алгаш, үш чыл дургузунда аиаа ажылдаан шериг ужар чүүлүнүң капитаны Жоао Гонсалвиш америк шпионнарның хоралакчы үүлгедиглерин парлалга конференциязынга сойгалап илеретken. Америк шпионнар политиктиг хөй өлүрүкчү чоруктарны планнап, чүрттүң экономиктиг болгаш политиктиг байдалын баксырадырын бодап турганы илерээн.

Америк шпионнарның Мозамбикке ол үүлгедиглерин сойгалап илеретken-биле холбаштыр чүрттүң парлалгазы хөй чүүлдерни парлаан болгаш П. Лумумбаны, Э. Мондланени, А. Кабралды болгаш Африканың хосталгазы дээш демисежип чораан өскедаа маадырларны АКШтың төп разведка эргелелиниң агентилери күш-биле өлүргенин сагындырып турар. Америк шпион ведомствозу Ганаиың президентизи Кваме Нкрумаһын дүрүм ёзугаар чазаан дүжүргени ол чүрттүң депшилгелиг хөгжүдезин дыка саадаткан. Америк төп разведка эргелели шпионнарны, өлүрүкчүлерни белеткээш, Анголаның, Мозамбиктиң болгаш өске-даа чүрттарның депшээзинче чорудуп турар. АКШ-тың элчин черлериндс чаштыныр алган америк шпионнар Африканың 40 ажыг чүрттарында хөлелиг турарын Кенниның «Уикли ревью» солуну бижээн.

ДҮЖҮП БЕРГЕН

ДАМАСК. (СЭТА). Март 2-де Пакистаиның авиакомпаниязының самолёдуп хунаап алган кижилер Сириянын эрге-чагырганарынга дүжүп берген. Политика талазы-биле хоруглаткан 54 кижилерни Пакистаиның эрге-чагырганы баш бүрүитаар чедип аллыган дугуржулгага дүүштүр хостаанының болгаш ол кижилер Дамаскиниң аэропортунга чедип келген соонда, самолёттуң 102 пассажирлерни база экипажын олар хостаан болгаш дүжүп берген.

Политика талазы-биле хоруглаткан хосталгаш, Пакистандан Дамаскиге чедип келген кижилер кайы-даа күрүнеге баарын Сириянын чаза чөптшээрээр деп турар.

БАШКЫНЫҢ БИР КИЧЭЭЛИ

Шагаан-Арыг хоорайның 2 дүваар ортумак школазының классчын дашкаар ажыл талазы-биле ооредилге эргелекчизи Светлана Тулушовна Лопсан башкылар ореэлинге ажылавын планын ажып көрүп, чүнү кылырын хынамчалыг боданып олур. Силиг кеттинген аныяк башкы-биле мендилежип, келген херээжиниң ужурун чугаалаарымга, ол боданмайн-даа кады ажылдап турары мурнакчы башкының адын чорттаарал-биле алады.

— Александра Ивановна Цуй-Ю-сен үргүлүг үстүкү класстарга төөгү башкылап ажылдап келген кижи чүве— диди.

8 «б» класска төөгү кичээли эгелей берди. Александра Ивановна, классын кичээлгейлиг эргий көргеш:

— Эрткен кичээлге «Хаанның чазактың реаксылыг политиказы» деп тема ооренген болгай бис. Айтырыг — Хаанның Россияның он тос чүс чылдың баштайгы чартыында социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң онзагай түүлдери. Шупту боданыпдар. Бородино тулчуушкунунуң схемазын самбырага ким чуруп көргүзерил?—дейдир.

Элдеп чүве: ындыг айтырыг, шынап-ла солун, харыылаарда белен. Оореникчилер шупту чыгыы холдарын көдүргеннер. Класска өске кижи орбаан болза, «Мен, башкы!», «Мен, башкы!» дижип, мурнун бызаажыр-даа турду ыйнаан, бо удаада шала туттунуп органнар.

— Урана Даидар-оол!

Оореникчи уруг самбыраже кашпагай базып чеде бергеш, схемазын шыя берди.

Класстың оореникчилери башкызының бирги берге айтырыынга демнежип харыылап, кол уг-шиин сайгарып апкаанар: хаанның Россияга он тос чүс чылдың баштайгы чартыында фабрика, заводтар туттунуп, үлетпүр үндезини салдынып эгелезе-даа, үлетпүрүнүн болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези кончуг оожум чоруп турган, анаа кол буруулуг чүве, крепостной эрге. Ажылчын аңгының хөгжүүрүнге база ол шаптыктаан. Допчулап чугаалаарга ыядыг. Урана — класстың тергинни, айтырыын база «бешке» харыылаан.

Россияга он тос чүс чылдың баштайгы чартыында 1812 чылдың Ада-чурт дайынындан аңгыда, депшилгелиг болуушкун декабристерниң тура халыышкыны боон, хосталга дээш демиселдиң төөгүзүнде алдын үжүктер-биле кирип бижиттинген. Оореникчилер ол үениң алдарлыг кижилерин: декабристер Рылеев, Пестель, Бестужев, Каховский, Муравьёв, сураглыг орус шулукчүлер Пушкин, Грибоедов болгаш хосталга дээш өске-даа демиселчилерниң аттарын төөгү материалы-биле холбаштырып турган.

«Хаанның чазактың реаксылыг политиказы» деп теманы башкы уламчылап тайылбырлаш, хаанның чазактың хосталгаже чүткүлдүг, бүгү чүвениң шериг күжү-биле базып турган реаксылыг политиказын Европа чурттарынга хосталга дээш национал революциялар-биле холбаштырып, оореникчилерине тодаргай тайылбырны берген.

Хоочун башкының тайылбыры ханы, үгка-шынарлыг, ол болгаш амгы үе-шагның үндезин айтырыгларын ниитилел хөгжүлдезинии-биле деңнештирип, амыдырал-биле холбаалыг көргүзерге, билдингир, кижи бүрүзүнге бижыг, хөй талалыг билиглерни бээринге дузалаар болду.

Александра Ивановна школага ажылдап келген 23 чылдарының дургузунда ол теманы та чеже катап тайылбырлап, бодунуң бодалдарын чаа барымдаалар-биле немеп ап, амыдырал-биле холбаштырын келген чүве. Бодунуң билигмергежилин хүн бүрүде бедип чоруур. Башкы ажылынга хандыкшылдыг Александра Ивановна төөгү башкыларының каттышкан методиктиг бөлүүн удуртуп, ооң ажылын тодаргай тургузуп, үе-шаг-биле бүзүрелдиг депге базар дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар.

Бөлүктүң күскү бир чөвүлел хуралынга «Ленинниң ажылдарын төөгү кичээлдеринге ажыглаары» деп кончут чугула теманы сайгарып, дуржулга солушкан. Ол темага кол ылеткелди дуржулгалыг башкы Александра Тарымзевна Идам кылган.

Амгы үеде башкылар партияның XXVI съездизиниң материалдарын үстүкү класстарның политиктичээлдеринге болгаш төөгү кичээлдеринге делгереңгейи-биле ажыглап эгелээн.

А. И. Цуй-Ю-сен — районда эки пропагандистериң бирээзи. Ооң чуруун районнуң пропагандистериниң Хүндүлел самбыразында киирген.

А. ДАРЖАА.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

КҮШ-КУЛЬТУРА — ШУПТУВУСКА АЖЫКТЫГ

Бүгү-авилелдиң ГТО комплекизи 50 чыл болган. ССРЭ-ниң Спорткомитединиң чоннуң күш-культура кижизидилгезинин талазы-биле кол эргелелинин начальныги **Л. Ивановтан** ол юбилейни канчаар демдеглеп турарының дугайында чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи **Х. Хачновзанян** дилээн.

— 1931 чылдың мартта Ленинчи комсомолдуң инициативазы-биле төрүттүнген ГТО комплекизи чартык чүс чыл дургузунда чоннуң кадыын быжыглаар, оларны Төрээн чуртун камгалаарынга болгаш күш-ажылга белеткээр буянныг херекке улуг улуг-хуузун кирип келген — деп, Л. Иванов чугаалаан. —Комплекстиң тос чыл мурнунда киирген нормативтеринде алды чада бар, оларны чеди хардан алдан хар чедир назылыг миллион-миллион кижилер күүседип турарлар.

ГТО байырлалы — ол бүгү улустуң байырлалы болур. Ук юбилейге белеткел комплекстиң хөй хевирлериниң чайты болгаш кышкы массалыг старттарының сезонунда-ла эгелээн. Олимпийжи чылдың бирги этаптарының старттарынга күш-культуржуларның саны эң хөй — 46,5 миллион кижи киришкен, оларның 18,5 миллиону ГТО-ның нормазын күүсеткен.

Чаштарның болгаш элээдилериң аразында болуп турар Бүгү-эвилелдин «Идегелдин старттары» деп спортчу оюннары, «Зарница», «Орленок» деп шериг-партиоттуг оюннары улам сурагжып бар чыдар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниге чоокта чаа хүлээп алдынган «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынарында» мынча деп бижээн: **«Массалыг күш-культураны болгаш спортту идепкейлиг хөгжүдер, оларны совет улустуң хүн бүрүдеги амыдырал-чуртталгазынга калбаабиле нептередиринге идиг бээр. Уруглар болгаш аныяктар ортузунга күш-культура болгаш спорт ажылын күштелдирер. Спорт тудугларын улам эки ажыглаар».**

Партияның кол программалыг документизи чоннуң күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедиреринең чаа аргаларын тывыдырар, ажыл-ишчилериң ортузунга күш-культураны массалыг болдурарын улам чедип алырының хемчеглери алдынар. Ол айтырыгларны чедишкинниг шиитпирлээринге ГТО комплекизи улуг роль дуг.

Комплекстиң юбилейинге тураскаатыгнан массалыг кросстар болгаш эстафеталар бүгү чуртта калбарган. Москваның, Киевтиң, Алма-Атаның, Ташкентинин, Минскинин, Риганың Вильнюстуң, Кишинёвтуң хөй-хөй будүргелериниге, ооредилге черлериниге ГТО-нуң хөй хевирлериниң старттары болгулаан. Кышкы спортчу байырлалдар чүгле эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга эвес, Павлодарның алюминий заводунга база болган. Ында спорт-массалыг ажылды «Алюминщик» деп спорт клувунуң баштаар черн билдилиг организастаан.

ГТО-нуң хөй хевирлериниге кышкы болгаш чайгы Спартакиадалар Латвияның Елгавскиде колхозтар аразының түдүг организациязының ажылчынарының аразынга база болгаш. Аңаа ийи кижиниң бирээзи-ле комплекстиң нормазын күүседдинкен.

Бо чылдың октябрьда Кишинёвка болур ГТО-нуң Бүгүэвилел байырлалынга белеткел ажылдары ам чоруп турар.

ХООЧУН КОКТУГ

Шыдыраага Эраин районнуң хүуда болгаш команда талазы-биле бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде спортчу чидиг демиселге болуп эрткен. Шупту 34 шыдыраачы аңаа киришкен. 1980 чылда район чемпиону Н. Чооду, республика чергелиг маргылдааларның доктаамал киржикчилери, I разрадтыг шыдыраачылар Д. Будү, С. Идам, Д. Куулар, Ю. Михайлицын оларның аразында бар. Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдаага район чемпиону деп атты бо удаада республиканың хоочун шыдыраачыларының бирээзи С. С. Идам чаалап алган.

А эрткен чылгы район чемпиону Нарын ортумак школазының башкызы Н. Чооду бо удаада чүгле ийиги черни эзлээр аргалыг болган. Ол тиилекчиге чартык-ла сан чедирбээн. Элээди уруглар ортузунга Антонина Хумбун чемпионнаан. Оон үгбазы Татьяна Хумбун дараазында түңнелди көргүскен.

ТАТАМИ КЫРЫНДА — ТРАКТОРИСТ

Дзю-до хүрешке Тыва АССР-ниң хууда ажык бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болуп эрткен. Хүрештин бо хевири сөөлгү чылдарда бистин республикада сайзыралды ап кел чыдар. Ынчангаш Тываның төөгүзүнде баштайгы маргылдааларны организастаанны ол. Моон мурнунда ындыг улуг хемчээлдиг маргылдааларны чүгле «Динамо» спорт ниитилелминиң спортчулары эрттирип турганнар.

Спорттуң чаа хевиринге республика чемпиону ат дээш болган маргылдаага аңгы-аңгы районнардан, Кызылдан цинтизи-биле 60 ажыг могелер киржип, дзю-дога Тываның баштайгы чемпионнарын алеретченнер. Оларның аразында яизы-бүрү мергежилдин кижилери бар.

Ыраккы Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында Кудуктуң хойжу бригадазының бригадири Юрий Салчак ийи мөгени окташ, болдунуң деизинге шаналдыг черни алыр часкан. Бир ужуражылганың соонда бригадир-биле ажылнижинин дугайында хөөрежип, дзю-до хүрешти канчап сонуургай бергенин айтырарымга, ол мынчаар харыылады:

— Спортчун бо хевириниң дугайын төп солуннардан, журналдардан номчуп, ону улуу-биле сонуургап турган мен. А кажан бистиң республикага «Динамо» спорт ниитилелиниң мөгелери бо хүрешти сайзыратып, ону аныяктар ортузунга пропагандалап эгелээнинде соонда, ол хүреш бистиң Кызыл-Даг суурнуң аныяктарынга база чеде берген. Ооң секциязын анаа ажыткаш, баштайгы белеткелдерни бо чылын эгелээн бис. Ында эвээш эвес аныяктар хаара туттунган.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунда 20 ажыг чыл трактористеп турар Думен-Баир Севилбаа маргылдаанын эң улуг назылыг киржикчизи. Ооң хары ам 43. Ынчалза-даа ол татами (дзю-донуң хүрежир хевизи) кырынга үнүп келгеш, бо хүрештин кол арталарын багай эвес шингээдип алганын бадыткады. Кызылдың № 2 школазының оореникчизи Виктор Сынаа база эки хүрешкен.

Үстүнде чижектерден алгаш коорге, дзю-дону назы-харының айы-биле каш-даа харлыг аңгы-аңгы мергежилдин улузу хүрежип болурун бадыткап турар.

Дзю-дога деңзи айы-биле Тываның баштайгы чемпионнары деп бедик аттарны дараазында спортчулар чаалап алганнар: Александр Чылбакоол (65 кг), Виктор Иргит (71 кг), Александр Монгуш (78 кг), Владимир Сат (86 кг) болгаш Николай Ставер (95 килограммдан аар деңзиге) чемпионнаннар.

Маргылдааның тулган чемпионун илередир хүрешке Николай Ставер шүүлген, а Александр Монгуш үжүүр былаашкан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

БОДУ БОДУНЧЕ

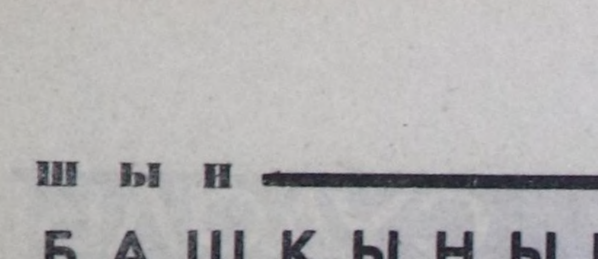

ӨӨР-МАҢНАЙ УРУГЛАР БИС

Келир ийже кезе көргеш,
Херии-херии базып орар —
Өгбелерниң изин салгаар
Өөр-маңнай уруглар бис.

Садикке хүннүң келгеш,
Самнап, ойнап танцылаар бис.
Дөгеревис чыскаалыпкаш,
«Дөге базарын» ырлажыр бис.

Амдыызында хензиглер бис,
Амыр-шөлзэн өзүп ор бис.
Чылыг, чырык өргээвисте
Чыглып алган хөглеп тур бис.

С. АРТЫНА.

БИЧИИ АЯС

Азарганчыг бичии бол,
Аяс баштак чаңныг оол.
Өөрү-биле ойнаанда,
Өөрүшкүзү дендээр төл.

Бичиизинге чалынмас,
Бижиргеп-даа олурбас,
Чуруктуг ном ашкылап,
Чуруп, шыйып орар оол.
Эртең садик чоруурда,
Эрестиг-ле апаар оол
Кежээ кээрде ырлап кээр:
Кедергей-ле хөглүг оол.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БАЙЫРЛА-ЛА, АВАЙ

«Ажыл-ишчи кижи,
Аас-кежиин тудар» деп
Күжүр авам мени
Хүннүн чагыг чор сен.

Аяк-сава чуурун
Айтыртпастай бердим.
Оон-даа нарын ажылга
Онаалгадын берем.

Мараны чайгап,
Бажыны мен эөлээйн,
Март сесте хөглеп,
Байырла-ла, авай.

С. СОСКАЛДАЙ.

МАЛЧЫН-ДАА, АҢЧЫ-ДАА

Сарлык кадарчызы Долгар-оол Хертекти «Кара-Хөл» совхозугун чону ажок хүндүлеэр. Оон назы-харын аныяк-даа болза дуржулгалыг малчынарының бирээзи апарып, ниитиниң малының баш санын база продуктулуг чоруун кудулаткан дээш кызымаккай ажылдап келген. Аныяк малчын сарлык малды кадарын ажаарынга мергежээнинден аңгыда аңаарынга база ынак.

Малчының кыштап турар кыштаанын девискээринде бөдүк бөрүлер тыптып кээп, ниитиниң малыиче болгаш аргаиың ап-меңнече халдазашкынарыны кылып, оларны узуткал, хорадып турар апарган.

Сарлык кадарчызы Д. Хертек районнуң аныыр-тывыш черинин ажылдакчыларындан чогуур чөпшээрелди, чепсек-херекселди алгаш өөр бөрүлер-биле демиселди чорудуп эгелээн. Оон түңнелинде дуржулгалыг аңчы 10 ажыг бөрүнү узуткаан.

Х. САМДАНЧАП.

✦ ✦ ✦

Бичиилер ырлаарынга, танцылаарынга, шүлүктээрингге улуг сонуургалыглар. Ясли-садтарда оларны ырлап, танцылап, шүлүктээр кылдыр база өөредип турар. Бичиилерниң адаиелери, угбалары, акылары база-ла солун номнарны номчуп, тоолдарны-даа сонуургадып турарлар. Чараш чуруктарлыг, солун ном көргенде олар «номчуп бер» дээш адырылбайн-на баарлар. Тааланчыг музыканы уруглар база сонуургаарлар. Бир чамдык уруглар бичезинден-не музыкага өөренип эгелей бергеннер.

ЧУРУКТА: бичии музыкантылар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

✦ ✦ ✦

Сагышка четпес болган

Чоокта чаа чүве. СЭКПниң XXVI съездизинге тураскаатказан патриотчу ырларның болгаш уран номчулганың көрүлдезин республиканың эртем-методиктиг төөү организастап эрттирген. Аңаа 150 ажыг бот-тывынгыр артистер киришпишве. Ниити белеткелди чүгээр деп санап болур. Ынчалза-даа көрүлдениң түңнелин жюри кежигүннери харыысалга чок, багай үндүрген.

Бо талазы-биле бистер, чамдык бот-тывынгыр артистер, хомудалывысты илереттес аргажок болдувус. Чүгле 4—5 хире кижи дипломнар болгаш мактал бижиктер-биле шаңнаткан, ортектиг белектерни түгле 3—4 кижиге тывыскан. Дипломнарны, мактал бижиктерни хол-биле, балап тургаш бижип долдургулаан, тускай танма бээри чок. Көрүлдениң түңнели кончуг кошкак болган деп чүве оон-на илдең ышкажыл.

Февральдың эгезинде Кызыл районга база көрүлде болган. Аңаа эртем-методиктиг төптен харыысалгалыг ажылдакчыны (Д. Монгушту) чалаан турган. Көрүлде чезинде ол харыысалгалыг, негелделиг болурунун улуу, харын тоомча чок чоруун көргүскен болуп турар. Олгдаа канчаар, республика көрүлдези болуп турда жюри кежигүннери (ында А. А. Панов, С. И. Калинина ышкаш шыырак эштер база киришпээн болган) ном номчуп азы аразында хөөрежип олургулааннар.

Көрүлдениң түңнелинге хамаарыштыр жюри комиссиязының шиитпирин композитор А. Б. Чыргал-оол үгле кыры-биле какпы чугаалап каан. Хөйүүн ырларын болгаш ийи-чангыстың күүселделерин моон соңгаар канчаар сайзырадыр дугайында тодаргай чүве база чок болган.

Оргкомитеттиң үндүрген шиитпирин таныштырганы база тодаргай эвес болганы элдептиг. Моон мурнунда көрүлделерге түңнелди үндүрерде, аналиэтээр, кол-ла чүве— чүү чедип алдынганыл, чүже сагыш салырыл? деп айтырыглар, оода-ла какпы-даа бол, илереттинер ужурлуг-ла болгай. Жюри комиссиязының кошкак ажылын хоочун бот-тывынгыр артистер Марк Оюн, Бориc Коротеев оларның шүгүмчүлеп турганы кончуг шын. Моон соңгаар көрүлде ышкаш чугула хемчеглер эртирерде боданыры чугула боор.

Э. ОЮН,
К. ПОПАҢ-ООЛ, З. МОНГУШ, К. ИРГИТ, М. ООРЖАК, бот-тывынгыр артистер.

КӨРҮЛДЕ СООНДА

ШЕФТЭЭН

Ий көдээ Соединиң коллективи Чумуртугда чыгы болгаш аныяк инекгер фермазынга доктаамал шефтеп баар. Чоокта чаа шефтеп барган, кажаалар көрженнерни коптаржып, иштин аштажып берген.

Агитквартираларның чурттаачылары уруглар, албан черлеринге токпак белеткеп, тайгага шефтээн. Ниитизи-биле шефчилер 186 кубометр токпак-мяш белеткээн. Оон 50 кубометрин школа девискээринге дүжүрген.

Д. АЙЫР-САНАА.
Тожу район.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чок угланышкынның хаттын дүргенн секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 13—18, еске артканнарынга 8—13 градус соок болур.

Кызылга агаарның температуразы 8-10 градус соор.

телевидение

МАРТ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.35 — **«Үш чыл».** Уран-чечен телефильм. 10.40 — Композитор А. Николаевтиң чогаалдарындан концерт. 11.25 — Медээлер. 11.30—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — **«Орус дылды ооренип тур бис».** Телекичээл. 12.15—14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — Париж Коммуназының хүнүүге. **«Гюстав Курбе».** Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.10 — Г. Берлиоз. **«Хөөремиккей симфония».** Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Шостакович. 16.05 — **«Дагдыныкчы».** Тележурнал. 16.35 — **«Шыдыраа школазы».** 17.05 — **«Часкы паркта».** Фильм-концерт. 17.55 — **«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!»** 18.05 — **«Маадырлыг чорук».**

КЫЗЫЛДАН

18.35 Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 18.10— **«Анжайның суй-белээ».** Документалдыг телефильм. 19.15 — **«Культура болгаш амыдырал».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — **«Үш чыл»** деп ураечечен телефильмнин баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 21.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 21.35 — РСФСРниң күрүненни үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 22.00 — Футболга кубок ээлериниң кубогу дээш. **«Динамо»** (Тбилиси) — **Вест Хем** (Англия). Тбилисидея дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.35 — **«Шупту чүвени билип алыксаар мен».** Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — **«Таварылга боон болур».** Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — П. И. Чайковский. Фортепиано биле оркестрге концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Болгариянын улустук ырлары болгаш танцылары. Фильм-концерт. 20.15—20.45 — **«Кижи бүрүзүнүң кадыы — ниитиниң байлаа».**

КИНО

МАРТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң Раджам» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.30, **«Эзир ышкаш ужунар, хартыгалар»** 15.00, **«Бабек»** (2 сериялыг) 12.10, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өске хоорайга аян-чорук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аныяк гвардия» (2 сериялыг) 14.00, **«Коргуушкуннүң 6000 километри»** 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 148

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00491